Год. III. Ноември и Декември Книга VI.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание
за
наука, обществени знания и народни умотворения.

Приносъ
къмъ морфологията на Родопскитѣ говори.

Суфикси за увеличителни и умалителни имена.

Между обилнитѣ характеристични особености, каквито иматъ Родопскитѣ говори, веземени въ сравнение съ другитѣ български диалектни групи, твърдѣ интересни за забѣлѣзване сж и разнообразнитѣ суфикси, които се употрѣбяватъ въ сжществителнитѣ, прилагателнитѣ, причастията и нѣкои и отъ нарѣчията за увеличителни и умалителни форми. И въ тоя случай и тѣзи суфикси сж и по употрѣбителни, и по-типични, а важното е и по-разнообразни въ помашкия говоръ, отколкото въ българскитѣ говорни покраини. Нѣкои отъ тѣзи суфикси иматъ употрѣба да покажатъ галене на даденото име, а други пъкъ прѣзрѣние или отвръщение. Едни даватъ понятие за сила, грубость надмощие, а други пъкъ обратното: за нѣжность, ми-

ловидность и невинность. Освѣнъ това въ извѣстни изрази една и сжща суфиксна форма дава понятието нѣкакъ си за усмиване, ирония, а въ други — ласкателство, подмилкване и др. подобни.

Както по физическото си строене Родопитѣ сж единъ недогледенъ лабиринтъ, тъй и въ езиково отношение тѣзи обширни планини сж единъ неизбродимъ, неизчерпаемъ океанъ, обиленъ съ богатства отъ не малъкъ интересъ и цѣнность за науката. Едно е жално само, че деветьтѣ десяти, ако не и повече, отъ тѣзи планини за сега, па може би и за дълго врѣме и за въ бждеще, оставатъ недостжпни за какви и да било научни изслѣдвания, още повече езикови, за каквито трѣбва да се избродватъ стотини села и колибаци. При все това, па макаръ и отъ малъкъ обсегъ, азъ мисля, че не ще е безинтересно за любопитния читатель да съобщя забѣлѣзанитѣ ми лично до сега суфикси за увеличителни и умалителни форми отъ села и покрайни, дѣто самъ лично съмъ наблюдавалъ.

I Увеличителни имена:

Когато сжществителни имена и отъ тритѣ рода ще трѣбва да се прѣдставятъ въ увеличителна форма, която да изразява понятие за дадения прѣдметъ въ по-голѣмъ видъ отъ еднороднитѣ му прѣдмети, или по-голѣма духовна сила, нѣкждѣ пъкъ и грубость или отвръщение и усмиване, тогава се употрѣбяватъ слѣднитѣ суфикси:

а) **ище**ᵃ = *чилѐ*ᵃ*чище*ᵃ, *кузàрище*ᵃ, *вòлище*ᵃ, *кòнище*ᵃ, *земѝще*ᵃ, *змѝище*ᵃ, *кра̀ище*ᵃ, *тре*ᵃ*вѝще*ᵃ, *мòстище*ᵃ, *л'увàдище*ᵃ, *кò*ᵃ*щище*ᵃ и т. н. за мжжкия и женсси родове.

б) **тѝще**ᵃ, —**те**ᵃ**тище**ᵃ = *дѐ*ᵃ*те*ᵃ*тище*ᵃ, *кỳче*ᵃ*тище*ᵃ, *пѝле*ᵃ*тище*ᵃ, но и *пѝтле*ᵃ*тище*ᵃ, *те*ᵃ*л'е*ᵃ*тище*ᵃ, или *тел'те*ᵃ*тище*ᵃ, *сѐ*ᵃ*не*ᵃ*тище*ᵃ, *крàве*ᵃ*тище*ᵃ, *чилѐ*ᵃ*те*ᵃ*тище*ᵃ, *кузàре*ᵃ*тище*ᵃ или *кузàрте*ᵃ*тище*ᵃ, *вòлте*ᵃ*тище*ᵃ и пр. освѣнъ за мжжкия и женския родове, и за срѣдния.

Тѣзи форми сж употрѣбителни повечето въ българскитѣ говорни покрайни въ Рупчоско, Ахж-челе-

бийско, Неврокопско, Скечанско, Дарждерско, Гюмюрджинско и въ нѣкои помашки села въ Рупчоско (Чепеларе, Дрѣново, Чокуркьой, Богутево и др.). Първата форма я има още и въ приполскитѣ села въ Пловдивско, Хасковско и Харманлийско. **Кату̂ кòнищеª варвѝ**, (Руп.) казватъ за човѣкъ, когото по грубия си вървежъ, по не приличното движение и удряне краката си о земята, оприличаватъ на конь. **Кату̂ дѐªтеªтищеª са расхл'ъ̀ªнца**, (Ахж-ч.), усмиватъ тогова, който нѣма мѫжка воля и плаче за нѣщо като нѣкое разглезено дѣте. **Неªмо' са влеªчи кату̂ змийтеªтище**, (пом.) казватъ томува, която съ бавното си и неподбрано ходене прави отвръщение всѣкиму, който го види.

в) **уга—т'уга—теªт'уга**= *старчу̂га*, *панчу̂га*, (отъ пънь), *уфчеªрт'у̂га*, *кузарту̂га*, *купеªл'т'у̂га* (копеле въ Ахж-челебийско казватъ на момъкъ), *кравтеªт'уга*, *треªвтеₐт'у̂га*, *камеªн'теªт'у̂га*, *волтеªт'у̂га*, *кучтеªт'у̂га* и т. н.

г) **т'ужищеª**—ч**ужищеª**= *д'ул'геªрчужищеª*, *ахреªнтеₐт'у̂жищеª*, *уфчеªрчу̂жищеª*, *сламеªнчу̂жищеª*, *кравтеªт'ужищеª*, *пилчеªт'у̂жищеª* и т. н.

Послѣднитѣ двѣ суфиксни форми се употрѣбяватъ въ Ахж-челебийския български говоръ и по-рѣдко въ помашкия, обаче суфиксътъ ч**ужищеₐ** се срѣща въ нѣкои села и въ рупския говоръ (Павелско, Югово и др.). Едноврѣменно съ понятието за увеличение тѣзи форми изразяватъ и нѣкаква си позната грубость, недодѣланость, нѣкакъвъ си недостигъ физически или духовно-нравственъ. **Ни ли си еₐ уфчеₐрт'у̂жищеₐ, еₐй ноₐй гу стòри**, (Ахж-ч.) значи работата му е груба, куца въ нѣщо си, като на овчарь човѣкъ. **Сбра́ли са са врит' купеₐл'теₐт'угинеₐ на байрѐман** (пом.) прѣзрителенъ изразъ на нѣкоя недоволна мома къмъ извѣстни момци.

д) **еªку—теªку** = *хайдутеªку*, *жеªнтеªтеªку*, *кучеªтеªку*, *вул'теªтеªку*, *лучеªку* (отъ лукъ), *змиѐªку*, *уган'тѐₐку* и т. н. Тоя суфиксъ е извѣстенъ за сега само въ Ахж-челебийския говоръ и то само въ българския. **Стра́шну кучеªтѐªку еª ста̀налу**, казватъ съ отвръщение за човѣкъ, ниско изпадналъ

нравствено, човѣкъ, който е вече усвоилъ нѣкои не морални, лоши привички.

е) **ур'уга** = *деачурл'уга, бабичурл'уга, уфчеаррл'уга, зми'урл'уга, пичурл'уга* (отъ пичъ) и др. т. Тоя суфиксъ не всички имена приематъ. Срѣща се въ Ахъ-челебийскитѣ български и помашки говори и едновремѣнно съ увеличителната си форма изразява понятие и за събирателно-иронична.

ж) **чеатищеа—чеатеатищеа—поатеатищеа** = *чилѐачеатищеа, нòхчѐатищеа, вòлчеатищеа, жеанчѐа, театищеа, дѐатчеатищеа, змийчеатищеа, змий'чòатеатищеа, кутеалчòатеатищеа, бабичòатеатищеа, пилчеатищеа, кушчòатеатищеа*, (отъ кошъ) и т. н.

з) **леатищеа— леатеатищеа — л'оатеатищеа** = *деатлеатищеа, кравлеатищеа, нòжлеатищеа, кучлеатеатищеа, нужлеатеатищеа* (отъ нога), *стар чл'òатеатищеа, кравл'оатеатищеа, деатл'òатеатищеа, кунчл'òатеатищеа, пил'чл'оатеатищеа, змийл'òатеатищеа, жеанл'òатеатищеа, брадел'òатеатищеа, сеанл'òатеатищеа* и мн. други.

И двата тѣзи суфикси сѫ употрѣбителни само въ помашкия говоръ и то почти изъ цѣлитѣ Родопи (Тъмрешко, Ахъ-челебийско, Скечанско и др. и само въ нѣкои отъ помашкитѣ села въ Рупчоско тѣзи форми сѫ непознати). Отъ съставътъ имъ се вижда, че сѫ произлѣзли отъ умалителни имена, затова и понятието на тѣзи суфикси е нѣкакъ сложно: едновремѣнно изразяватъ ирония и грубость отъ една страна, а отъ друга — нищожество и подчиненость. Най-употрѣбителни сѫ тѣзи форми въ южнитѣ Родопски склонове, дѣто помацитѣ въ говорътъ си току-речи при всички имена ги прибавятъ и дѣто трѣбва, и дѣто не.

и) **ина—лина—тина**=*нажлина* (отъ нога), *меашлина, кърнина* (отъ турската кърдисва—унищожи), *кучеатина, мòаскатина, кузартина, уфчеартина, кравеатина, кòвеатина* и др. Суфикситѣ **ина** и **лина** сѫ помашки и изразяватъ увеличена форма въ малъкъ, галенъ, нѣкакъ си лъскате

ленъ видъ, а суфиксътъ **тина** въ нѣкои думи служи за прѣзрителна форма, а въ други—за произходъ по вѣщество на даденъ прѣдметъ. **Стàналу еа кòскужеамити кузартùна**, значи, порасло е вече да бѫде коварь. **Сувà мèаса на мèчеатина**, произходътъ му прилича да е отъ мечка. **Меасòсу мирùса на кòзеатина**, казватъ, когато месото мерише, т. е. прилича да е козье.

Всичкитѣ изброени по-горѣ суфиксни форми се придаватъ на имена и отъ тритѣ рода, ала флексии едни получаватъ само за женски родъ: **уга, т'уга, ина, лина**, а всички други за срѣдни родъ; мѫжки родъ нѣма, обаче образъ за множ. число иматъ всичкитѣ.

Прилагателни въ увеличена форма се срѣщатъ въ до сега познатитѣ говорни покраини малко и то само въ Ахѫ-челебийско и не сѫ всички по-горѣ отбѣлѣзани форми. Тъй напр. употрѣбяватъ се думитѣ *чеарвеантеатеаку беал'театèаку, стареатèаку, глуптеатèаку глуптеатина* и др. Отъ нарѣчията типичното Ахѫ-челебийско *èцеа, еацеа* за увеличителна форма се употрѣбява *еачищеа*, което значи твърдѣ много, твърдѣ яко. Причастия въ увеличителна форма за сега сѫ непознати.

II Умалителни имена.

Суфикситѣ за умалителнитѣ имена сѫ по-многобройни и по-разнообразни, отколкото за увеличителнитѣ. Такива се прибавятъ въ извѣстни случаи, на и при нѣкои нарѣчия. Едно и сѫщо име се изговаря съ два, три и повече вида суфиксни форми, а това показва, че сѫществува извѣстна разлика и въ понятието, което всѣки суфиксъ изразява. И наистина, когато чуемъ името **главùца**, трѣбва да разбираме умалително галено име; когато пъкъ чуемъ **главùчка**, то значи постъпенъ въ по-умалена форма отъ първата и нѣкакъ си подигравателна; но когато кажатъ **главùнка**, тогава едноврѣменно съ умалителностьта ни се показва и единъ видъ нѣкакво прѣдимство, нѣкакво надмощие. **Той си еа баèа главùнка чилèак**, казватъ за нѣкого, който умствено стои по-високо отъ околнитѣ му. Сѫщото е и за имена отъ мѫжки родъ, дѣто тоже една разлика трѣбва да се разбира въ понятията **чилèачеа**,

кон'че^а, **нòхче^а**, **ðре^ахче^а** отъ **чилè^аче^ак**, **нòхче^ак**, **ðре^ахче^ак** и т. н.

Ето за сега познатитѣ умалителни форми въ Родопскитѣ говори:

а) за мѫжки родъ:

че^а = *кóнче^а*, *вùрче^а*, *кàме^ан'че^а*, *рòкче^а*, *хлè^апче^а*, *крàйче^а*, *цàрче^а* и пр.

ек — *кóнче^ак*, *вùрче^ак*, *кàме^ан'че^ак*, *рòкче^ак*, *хлè^апче^ак*, *крàйче^ак*, *цàрче^ак* и пр.

ку = *Хрùску*, *Кóл'ку*, *Стòй'ку* и др. за соб. имена.

б) за женски родъ:

ица = *тре^авùца*, *тиклùца*, *змùица*, *зе^амùца*, *же^анùца*, *пùтица*, *рùбица*, *вудùца*, *главùца* и т, н.

ка = *трè^авка*, *змùйка*, *жèнка*, *пùтка*, *крàвка*, *крỳшка*, *кинùшка*, *рùбка* и др.

инка — линка = *главùнка*, *тре^авùнка*, *нужùнка*, *нужлùнка*, *ме^ашлùнка*, *рачùнка*, *улùнка* (отъ улей), *вратùнка*, *вратлùнка* и др.

ичка — учка = *главùчка*, или *главỳчка*, *вратùчка*, *тре^авùчка*, *же^анùчка*, *мумùчка*, *нужùчка*, *лажùчка*, *панùчка*, *ре^ачичка* и др.

ушка—урка—утка = *питỳрка*, *тре^авỳшка*, *главỳшка*, *змиʼỳрка*, *углỳшка* (отъ огловгано), *ваклỳшка*, *риплỳшка*, *питлỳтка*, *вартỳтка* и пр.

в) за срѣдни родъ:

че^а = *пùл'че^а*, *дè^атче^а*, *прàсче^а*, *мỳлче^а*, *щен'че^а*, *кулùбче^а*, *чỳкче^а* и др.

це^а — еце^а = *учèце^а* (отъ око) но и *уч'ð^аце^а*, *рỳхц^ае*, *бл'ỳдце^а*, *пèрце^а*, *крùлце^а* и пр.

е^анце^а—'о^анце^а = *пùле^анце^а*, *свùне^анце^а*, *сè^аме^анце*, *брè^аме^анце^а*, *врè^аме^анце^а*, по и *врè^ам'о^анце^а*, *вре^атèнце^а* и пр.

ле^аче^а—л'ð^аче^а = *нужлè^аче^а*, *кузл'ð^ачеа*, *вратл'ðче^а*, *де^атл'ð^аче^а*, *кучл'ð^аче^а* и пр.

л'о^анце^а—ле^анце^а = *пе^атл'ð^анце^а*, *де^атл'ð^анце^а*, *прàсле^анце^а*, *гỳдле^анце^а*, *нужл'ðнце^а* и др.

Всичкитѣ посочени по-горѣ форми сѫществуватъ и въ българскитѣ говори въ Ахж-челебийско, Рупчоско, Дарждерско, Скечанско и Гюмюрджинско, и въ помашкия съ изключение на суфикситѣ **ле^аче^а**, **л'о^аче^а**,

ле^а^нце^а^ и **л'о^а^нце^а^**, които сѫ употрѣбителни само въ помашкия говоръ и то въ Ардината долина и южнитѣ склонове. Освѣнъ това окончанията **ек** за м. родъ въ рупския говоръ нѣма, но пъкъ **ичка, учка, ушка** и **утка** приематъ *е* вмѣсто *а* (*ваклушке^а^, угл*у*тке^а^, ну*.. *ичке^а^, питурке^а^* и пр).

Образуването на мн. число отъ изброенитѣ суфикси тоже има извѣстно разнообразие. Тъй наприм. мжж. р. *кон'че^а^к*, *вирче^а^к*, т.е. суфикси **е^а^к** мн. число става съ **ове^а^**: *вирчкове^а^*, *че^а^хичкове^а^, край'чкове^а^* и т. н. Суфиксътъ **че^а^** пъкъ приема **та**: *кончеата*, *рокче^а^та*, *хле^а^пче^а^та* и т. н. Женскиятъ родъ има правиленъ образъ за мн. число на **и**: *главици*, *главинки*, *рачички*, *питурки*, *ваклушки* и пр. Сѫщо и срѣдния родъ приема правилни окончания **а** и **та**: *пил'че^а^та*, *учо^а^цата*, *вре^а^те^а^ница*, *нужл'оче^а^та* и т. н.

Умалителнитѣ прилагателни иматъ слѣднитѣ форми:

за м. р. *але^а^нче^а^к*, *че^а^рвенче^а^к*, *старичеак*, *младиче^а^к*, *бе^а^личе^а^к*, *височе^а^к* и т. н.

за ж. р. *алеанка*, *че^а^рвенка*, *старичка*, *младичка*, *бе^а^лка*, *височка* и пр.

за ср. р. *але^а^нку*, *че^а^рвенку*, *старку*, *младку* или *младичку*, *бе^а^лку*, или *бе^а^личку*, *гуле^а^мку*, *височку* и т. н.

Числителни: *е^а^дниче^а^к*, *едничка*, *е^а^дничку*, но и *е^а^днинка-у*, *двенки*. *тринки*, *по^а^рфку*, *третку* и т. н.

Причастия въ умалителна форма:

за м. р. *капалче^а^к*, *хапанче^а^к*, *л'убе^а^нче^а^к*, *рипнатче^а^к*, *де^а^лнатче^а^к* и т. н.

за ж. р. *капалка*, *хапанка*, *л'убе^а^нка*, *рипнатка*, *де^а^лнатка*, *рукнатка* и т. н.

за ср. р. *капалку*, *л'убе^а^нку*, *свивaнку*, *гл'о^а^данку*, *викнатку* и пр.

Отъ нарѣчията въ умалителна форма се срѣщатъ *ошку*, помацитѣ *ешку*, *горичку*, *доличку*, *уцо^а^т'ку* (отсамъ), *утво^а^т'ку* (отвждѣ), *млочку* и т. н.

Чепеларе, 1905 год. **Ст. Н. Шишковъ.**

По фотографията на К. Савовъ

Българка отъ с. Широка-лжка, Срѣдни-Родо

Изъ съврѣменния помашки общественъ животъ.

Гражданско състояние. Отбиване военната тегоба.

(Продължение отъ V книга).

— Татонкахъ са кату агуптинъ ду дѣ бѣ туфъ началника-тъ. Ала знаители защокъ?

— Защокъ?

Забурилъ самъ да впиша руденитѣ дѣца утъ 2 — 3 годици насамъ. Тѣхъ вписуваме въ други киниги — въ регистритѣ за раждане и умиране. Лекимъ и начелника-нъ са ни сѣти да хи пуище.

— Наистина брей, забурихме ди пригльодаме и нее тефтере! Та и тѣ ду колку са прави, Аллахъ *билиръ*. Имамасъ е устарелъ и еще забаре. Аку каже адно умрѣло и адно живу, петь забаре. Пакъ утъ кулиби-не никой ни казува, кому са е рудилу дѣте та да гу прикараме въ тефтере-съ.

— Гльодай си кефе.

Другушъ пакъ щимъ управе малки-се дѣца. Сега хате да излѣземъ, чи на чака началника-нъ на сукака-нъ.

— Да излѣземъ!

Когато агитѣ се сбраха съ г. Стремски, послѣдниятъ имъ каза „съ половинъ уста", че ще си върви.

— Какъ ще да си варвишъ, ефенди?! Въ моркнату варвили са? Сае вечерь ще ни си *мисифиринъ*, та че утрѣ, Аллахъ *извинийленъ*, ще та упратимъ.

— Имамъ много работа по общинитѣ, Тахираа, та бързамъ да ги свърша.

— Царски-се рабути са ни своршюватъ, ефенди, нимой са *сакалдисва*. Отпучини си сае вечерь въ селу, че утре, ага са совне, какму рече Тахираа, Аллахъ напрешъ и ти слѣдъ нега; нима мейданъ да обиходишъ врють села-са.

— Азъ мислѣхъ да си ходя, ала щомъ настоявате да остана, нѣма да ви счюпя хатъра. Ще си поприказваме тая вечерь едно друго и утрѣ ще се раздѣлимъ.

— Той, той, ефенди. Сае вечерь ще са кунущисуваме у Хажи Хасанаа. У нега *гечендe* бѣ и кадията. Сичку тамъ сме нагудили за тува *рахатъ олъ*.

— Брей Смаиле! иди кажи на Хажи Хасанаа да стори *тертипъ*, да стане вечерята по скору. Пакъ ти, Османаа, стори тертипъ да са *рахатландисатъ* и жендаре-не. По приметите гулема-на фудаьо въ мехтепа-нъ и е пóстелите съ халища. Сипите и газъ въ ламбата!

— *Рахатъ олунъ*, Тахираа! сичку ще нагудимъ.

Околийскиятъ началникъ г. Стремски вечерьта бѣ гощаванъ така, както се гощаватъ всички голѣмци царски забите.

Но покрай началника се нагостиха на селска смѣтка и десеть души Бориковски голѣмци. Зараньта, като си отиде г. Стремски, кмета Тахираа на бърже направи една смѣтка за разноскитѣ, които станаха по-посрѣщането на началника и „свитата му“.

— Тамамъ *алкмушь дьортъ* лефъ вдига врють *масрафе-съ*. Люба-е са млогу пари.

— *Кефине бакъ*, Тахираа̀. *Кьой чекеръ*! Селу са ни иктисува утъ селски *масрафъ*. *Фукаро саусунъ*! Лани и по̀-лани бѣ станалъ по гулѣмъ масрафъ та ни платихме ли гу?! Сае гудина селцкесъ масрафъ ще е по-малъкъ утъ лани. Утъ туфъ утъ тамъ и сае гудина ще му сварземъ краетъ.

— *Берекетъ версинъ* чи падатъ пари утъ *живо*, та са плата масрафе-съ, лекимъ да ние живо-са, та ще са чюдимъ утъ дѣ да зимаме пари за сое масрафъ. Другушъ врють масрафе-тъ размѣтахме *нуфусъ башинда*, ала сига *май нунъ гювю-ню ачтѫ*. Да пуищишъ сига утъ буднекъ пари за селцки масрафъ, та ти ще учитѣ извади.

— Сига са зиматъ по льосну пари. Стори ли будинъ мой синъ нѣкафъ кабахатъ, рьопни му *ирми*, *утусъ лефъ* живо и отсрами са утъ адинъ гулѣмецъ, ага дойде въ селу-су. Зоми днесъ утъ еднекъ, утрѣ утъ другекъ. За *дьоръ бешъ* сеньо са изредатъ врють людье-тѣ, та никуму хаторъ ни устанува.

— Хаклие си, Бекираа́, на днешне съ (началникове-съ) масрафъ ще плататъ Саитъ-Башьофъ и Мутю Сферски. Зохме хми *елли бешъ лефъ живо*, ала тѣхни-не пари своршиха гулѣма рабута. Утсрамихме са утъ началника-нъ.

— Хубавѣ са утсрамихме, ала и началника-нъ е чилекъ и полвина. Да бѣ другъ нѣкафъ запьонатъ, та ни щѣше извади душе-се пу сее нуфуски кинигн. Пакъ той хи пригльода надве натри, бендиса хи и съ нолкувъ са сворши.

***

Слѣдъ изпращането на г. Сремски, писарьтъ Стайко тъкмо цѣла седмица приписва на чисто новата сѣмейна книга. Слѣдъ вписването на послѣдното домакинство той написа завѣровката на послѣдниятъ листъ, прокара връвчица прѣзъ пробититѣ листове и „удри селскиятъ мюхюръ“. На слѣдующиятъ день всички членове на комисията се сбраха въ канцеларията „на послѣдно засѣдание“. Въ течение на нѣколко минути комисаритѣ „провѣриха“ — чрѣзъ прѣлистване — новата сѣмейна книга и скрепиха съ подписитѣ си.

— Стайко, зоми сига тефтере-съ и гу однеси въ Елово да гу подпише и началника-нъ. Повнишъ ли, че ни зароче да му прѹводимъ тефтере-съ.

— Повня, повня, Тахираа̀. Още сига ще торна.

Стайко пъхна новата сѣмейна книга въ една торба, нарами послѣдната на лѣвото си рамо и се опѫти за Елово.

Г-нъ Стремски се бѣ върналъ отъ селата, но понеже се бѣ „уморилъ“ отъ „тежката“ командировка, то нѣколко дни си почивà въ кѫщи. Бориковскиятъ писарь, като не намѣри г. Стремски въ канцеларията, посѣти го въ кѫщи съ торбата на рамо.

— Дойдахъ, г. Началникъ, да подпишите новаса сѣмейна книга.

— Добрѣ. Дай я тукъ. Приписали я на чисто?

— Приписахъ я г.Началникъ.

Г-нъ началникътъ поприлисти книгата, погледа я по корицитѣ и слѣдъ това си сложи подписътъ на опрѣдѣленото мѣсто.

— Чистичко си я приписалъ. браво! Ха сига, земи я и я носи въ село. Само внимавай за напрѣдъ да я не заплескашъ, като старата.

— Слушамъ, г. началникъ!

Ауденцията се свърши. Стайко изново пъхна книгата въ торбата и си излѣзе. Слѣдъ четире дневно стоене въ родното село при домашнитѣ си, той се върна въ Бориково съ новата официална сѣмейна книга. *По тая книга отъ нѣколко години насамъ се съставятъ списъцитѣ* наборни, избирателни, за пѫтна повинность и др..

Тая „вѣрна“ книга е кормчията на Бориковската община!

Прѣдъ наборната комисия.

Прѣди десеть дни въ Бориковската общинска канцелария се получи едно окрѫжно прѣдписание, на което съдържанието скоро се разчю по всички махали и колибаци. Мидюрьтъ и азитѣ по често зеха да се събиратъ и шюшюкуватъ.

Чьостишъ дохождаха въ канцеларията и общинскитѣ пѫдари. Тахираà всѣки день издаваше по нѣколко устни прикази, които трѣбваше веднага да се изпълняватъ отъ подвѣдомственитѣ му служащи. Волку каладжията, който *ганосваше* харкуми и сахане на Бориковцѣхъ и по цѣлъ день работѣше въ каладжийницата подъ канцеларията, неможа изведнажъ да разбере защо *тарчотъ* на горѣ, на долу и куружия, и аза и други *ахрене.*

— Ни е текинъ рабута-са на аги-се, рече на себе си каладжията. Има нѣкаква работа, ала каква е, ни сѣтамъ са. Да попитамъ Тахираà, нѣма да ми каже право. Ще питамъ Стайка. Той е христенинъ и утъ наше селу. Стайку ще ми каже право. Ако има нѣкву лошю за ахрене-се да правятъ каквоту щотъ; пакъ ако има нѣкву лошу и за кристене-се, ще си збера чюкуве-се и хайде въ селу! Ни е за сидене въ сае дерьо. Лю è и Стайку туфъ сме христене. Други-се са врють другувѣрци.

— Брей, Стайку! Тука ли си?

— Тува самъ дѣдо Волко. Какво рукашъ?

— Самичъкъ ли си, Стайку, въ канцеларията?

— Самичъкъ съмъ, дѣдо Волко. Сига излѣзаха агитѣ.

Дѣдо Волко, щомъ чу тоя отговоръ, остави работата си и бърже се затърча къмъ канцеларията.

— Стайку брей, защокъ са лю збиратъ сее ахрене? Какво круьотъ?

— Зацокъ ли са збиратъ? Ни сѣташъ ли са, чи иматъ зоръ? Слѣдъ петь шесть дене ще са пригльодуватъ войницине. Утъ сува селу са тросетъ тамамъ петнадесеть души. Напрѣшнетъ писарь е, който сидѣ шесть мѣсеца ду де да си искарамъ ѐ аскерликътъ, е *рѣвналъ въ прививнитѣ списаци* тамамъ петнадесте души. Сига хи врють ищатъ, за тува агисе иматъ зоръ.

— Ха, за това ли е било! То е льосна рабута. Дà варвьотъ моитѣ синове. Пакъ ага ни рàчетъ да праветъ аскерликъ, дà бѣгатъ призъ граница-на. Иматъ мейданъ чакъ ду Анадолъ да идатъ. Сига е наше царску-су. Кòмуту ни пуниса да сиди туфъ, да са *чисти* адинъ сахатъ по рану.

— И е самъ на твое юмъ, дѣду Волко, ала менъ ни пуниса да казувамъ тъй упрешъ аги-не. Правя хми пулитика утъ немай кадѣ. „*Клати шапка на дявула ду дѣ минешъ моста*". И мое са рабута е наква.

— А бе и е хми правя пулитика, оти ми дунисатъ содуве да хми калайдисувамъ, ала пакъ си викамъ на юмотъ: „кучета главитѣ ви да ядотъ".

— Гльодай си работата, дѣдо Волко. Да гичиндисуваме сига пу край тѣхъ, пакъ какво ще стане за напрѣшъ, нѣма да му мислимъ.

— Хубаво си казвашъ. Ложи хи ти въ канцаларията, пакъ е да хми ганосувамъ садòве-не и да збирамъ житу, волна и сирене, та че да станува каквото ще: „*Въ кьораву царску царова, който има адно оку*".

Слѣдъ нѣколко минути отъ излизането на калайджията въ канцеларията почнаха да се сбиратъ азитѣ и другитѣ по видни селяне. Пристигнаха и нѣколцина колибари отъ „Тринговскитѣ", „Жюбраилскитѣ", „Свѣта Маринскитѣ" колибаци.

— Хожъ гелдинъ, Брахоме! Иде ли и Топалчену утъ „Фезювине" кулиби?

— Иде, Османаà! Иде и Милезиманъ.

— Фатилу ли е Тупалче-ну риба?

— Фатилу е свине-ну, та че еце хубава риба е фатилу. Урумчено е виделу и ми казуваше, чи имало биркачъ риби пу ярумъ окалъкъ.

— Аферюмъ! риба има, извадихме и медъ. Друго дали ще ни трѣбува Хаджи? Какво ще речешъ?

— Друго ни трѣбува. Ага има риба и медь, нагудну нищемъ са усрамоти. Сига да видимъ кутри да утведемъ да хи пригльода кумисия-на.

— Кутри ще утведемъ? Дели Мехметюво-ну копеле артъкъ ще варви. Нѣма какъ да гу куртулисаме. Здраву е сви-

не-ну, кату волекъ. Има още и петина братя. Дели Мехметъ е вакжтлие — ще даде бешюсъ лефъ беделъ и съ нолкува ще са сворши рабута-на.

— А бе и Дели Мехметюву-ну копеле може да са куртулиса, ала Дели Мехметъ е съ дибела глава чилекъ. Ни танадисува на за нищо. Вчера му рекахъ да даде юзъ лефъ на жюмаьо-са, та ни даде да са прудума. „*Кабулъ етмемъ*“ рече, „да гу вcase аскеръ. Ще прода *кържъ куинъ* и ща си платя беделе. Дету ми щите ѐ вие съ Османаа̀ пари се, да хи воме хюкюмате-нъ“. Посвине налетина-тъ и ни даде другу да са прудума.

— Ага е посвинелъ, да си труши главо-на. Варежнъ гитсинъ. Право ли казвамъ, хаджи?

— Право е. Вищте вие фукаро-са, пакъ насъ съ Дели Мехмете оставите да си са расправеме самички.

— Е, Кадиръ чаушъ, какво ще речешъ? И твоену копеле са троси.

— Е знамъ, чи са троси. Да иде, синъ, да са упица.Ниту ще давамъ беделъ, ниту ща ищамъ да гу куртулисувате. *Аскерлике-сь е инсанжнъ табахана-сж*. Е правихъ аскерликъ тамамъ *онъ сеньо*, та какво ми стана? Берекетъ версинъ на аскерликетъ; инакъ кой знае въ кутра хапусаньо щѣхъ да изгниемъ. Фатиха ма зорла и ма тикнаха чекъ въ Емень Ала имѣхъ дене да живамъ, та нищу ми ни стана утъ Еменска-на хаво. Сига аскерликъ ли правятъ? Сидьотъ пу двѣ гудини въ Хилбьо и ката денъ са видюватъ съ роднини и други нашенски людье. Дѣсу бѣгатъ сига утъ аскерлике-сь, та нѣматъ ни юмъ ни фикиръ. Е самъ казалъ на моену копеле да иде и ку пубѣгне. нищо гу за синъ и нищо и да гу видювамъ.

— Сига тъй думашъ, Кадиръ, ала сетне, слѣдъ биръ сеньо пакъ ще приказуваме; ще варвишъ и ти въ Анадолъ съ копеленути.

— Да вървемъ. Ни мойте ми тьогли кахоръ.

— Пек'и. Тъй да боде.

Въ това врѣмо вратата на канцеларията все *скорца*, т. е. отваря се и затваря. Единъ по единъ дохождатъ още десетина бащи и роднини на момчетата, които сж вписани за войници.

— Ха, ейгу и Тукмакасъ! Исеине, какво да правимъ твоену копеле?

— Какво ще гу правите! Ако сте каилъ да ми са затвори кощa-на, втикайте гу за аскеръ.

— Не ти сме каилъ, ала какъ ще куртулисаме копеле-ну, за нега са мислимъ.

— Негува-са рабута е еще льосна. Буриванууву-ну слѣпу копеле е варстникъ съ Тукмакувусу. Ще утведемъ слѣпуну Буриванууву и своршена работа.

— Еще е мунасипъ. Лекимъ Токмака-съ да даде на Буривана-нъ, аку не другу, баремъ адно шиле. Стайку брей, Бури-

занувуну копеле писану ли е въ аскерске-тъ тефтеръ?

— Ни е писану, Тахираа̀.

— Разгеле. Ще сворши и то, заваллията, адно рабута. Ще куртулиса Тукмакуву су копеле.

— Вишъ, Стайку, кутри още са тросетъ за аскеръ, чи хи забурихме.

— Тросетъ са Милезимуву-ну, Дели Шебануву-ну и Юмерчину-ну момчета. Има и други отклониивши.

— Ще платашъ ли ти беделъ, Исеинаа́, или да тросимъ кулае и на твое-ну копеле, герчекъ, внуче-ну.

— Мене нимой тьогли кахоръ, Тахире. Е самъ правилъ аскерликъ онъ дьортъ сеньо. Влизалъ самъ петь поти въ кавго. Ага ида въ Елуву, ще гльодамъ самичекъ да си сворше моеса работа.

— Ага е той, да видимъ, какво да правимъ другите копелета.

— Вижте. Е ви нищо развали.

Мидюринътъ, азитѣ и другитѣ аги и *ерьмъ черяклие* слѣдъ дълго обмислюване и разискване уредиха аскерскиятъ „въпросъ“ по начинъ задоволителенъ за всички — и за общинари, и за родители. По важнитѣ рѣшения бѣха тия: Дели Шебановото копеле да се замѣсти съ сакатото Пичюрово. Юмерчиното копеле да се замѣсти съ 15 годишното му братче; Селимъ Кехаьовото внуче съ 35 годишния му братъ, а Гаджаловиятъ зетъ съ лудиятъ Мустанчинъ синъ. Останалитѣ момчета да се прѣдставятъ на право въ комисията, защото бащитѣ имъ бѣхакилави и стари, та можеха да се избавятъ отъ военната повинность.

* * *

Днесъ въ Елово има голѣмо оживление. По двѣтѣ главни улици сноватъ на горѣ на долу много хора. Кръчмитѣ сѫ пълни съ поклонници на Бакхуса По маситѣ се разлива въ изобилие вино и ракия. Въ нѣколко ливади се виятъ хора, прѣдвождани отъ млади момци съ знамена въ рѫцетѣ.

Гласоветѣ на десетина гайди се сливатъ въ единъ силенъ гласъ, който се слуша на далечно разстояние отъ селото. Прѣдъ една голѣма сграда на едната главна улица се трупатъ много люде. Задъ сградата въ ливадата сѫ насѣдали на нѣколко купчинки и 20 — 30 стари жени, повечето носърнали и умислени. Между множеството по улицитѣ, кръчмитѣ и ливадитѣ се мѣркатъ тукъ тамъ и бѣли чалми, но на хората се не забѣлѣзва нито една чалма. Край рѣката подъ върбитѣ се виждатъ отъ далечъ нѣкакви голѣми бѣли прѣдмети, които стоятъ неподвижно. Отъ тия прѣдмети се не чува никакъвъ шюмъ. Като че това е снѣгъ или мряморни камъне. Обаче ако се наближатъ тия бѣли прѣдмети, ще се видятъ по ясно и ще се разбере, че тѣ не сѫ друго, освѣнъ живи човѣци. Подъ върбитѣ край рѣката сѫ се настанили помашкитѣ новобранци и тѣхнитѣ кме-

тове, съвѣтници, бащи и майки. Послѣднитѣ стоятъ на страна отъ мѫжетѣ; тѣ сѫ се свили на нѣколко колела, обърнали сѫ гърбоветѣ си къмъ мѫжетѣ и сѫ закрили главитѣ си съ бѣли тестемели. Нѣкои отъ майкитѣ и бабитѣ въздишатъ и плачатъ.

Въ голѣмата сграда засѣдава военната наборна комисия. Тя прѣгледва младежитѣ по азбученъ редъ на общинитѣ. Бориковската община бѣ трета по редъ. Като се свърши прѣглеждането на младежитѣ отъ Ахенската община, прѣдсѣдательтъ на комисията извика.

— Бориковската община! Кмета тука ли е?

— Тука е, тука е.

Слѣдъ нѣколко минути отъ извикването Бориковската община, неподвижната бѣла маса, която стоеше подъ върбитѣ, се разтревожи и раздвижи.

— Скороте, Хасанъ! Станувайте по скоро! рукатъ, рукатъ!... Тука ли е михтарътъ?—Стайку, зимай книгитѣ и ела съ мене!...

Мѫже, жени, стари, млади, здрави, болни, куци и слѣпи— всички се сбраха на двѣ купчини—женска и мѫжка и се спогледаха въ очитѣ.

— Бориковцѣхъ рукатъ. Дà сидьотъ отъ другитѣ села! Това като чуха Бориковскитѣ момци, ази, аги и придружающитѣ ги родители и роднини, бърже се отдѣлиха отъ другитѣ *османлие*, и като образуваха разрѣзана верига, бърже закрачиха къмъ голѣмата сграда, дѣто засѣдаваше комисия. Движението на куцитѣ, слѣпитѣ и другитѣ недъгави стари и млади прѣдставляваше и смѣшна и жална картина. Кметътъ Тахиръ, придруженъ отъ писарьтъ Стайка, запъхтѣнъ се покачи по стълбитѣ на сградата. Единъ стражарь, който стоеше на коридора на горниятъ етажъ, му посочи съ движение вратата на стаята, дѣто стоеха голѣмцитѣ. Кметътъ разбра, що му казва стражарьтъ, та бържешкомъ си свали папуцитѣ прѣдъ вратата и влѣзна въ засѣдателната стая.

— Сабалаерусунъ, ефендилеръ! ошъ гелдинисъ!

Вмѣсто отговоръ на поздравътъ, прѣдсѣдательтъ на наборната комисия г. подполковникъ Жебарски сопнато извика на Тахираа́.

— Ти ли си кметътъ на Бориковската община?

— Е самъ, ефенди.

— Защо закъснявашь? Не знаешь ли ти, какви сѫ военнитѣ закони?!

— *Афѣдерсънъ* ефенди, съ умоляющъ гласъ каза кметътъ и си тури десната рѫка на гърдитѣ.

— Сѣдай тамъ и не дрънкай повече!... гдѣ сѫ младежитѣ отъ ваше село?

— Тува са, ефенди. Идатъ.

— Стражарь, кажи тамъ на Бориковскитѣ новобранци да се съблекатъ, т. е. да останатъ само по бѣли гащи.

— Слушамъ, г-нъ подполковникъ!

Бориковскиятъ мидюринъ се сгуши въ едно кюше и седна на единъ полусчупенъ столъ близо до окр. съвѣтникъ г. Мирчовъ, комуто тая година се бѣ паднало да бѫде членъ на наборната комисия. Мирчевъ и Тахираá бѣха стари приятели и затова послѣдниятъ, като се осѣти че е близо до приятельтъ си, почувствува голѣмо облѣкчение на сърдцето си, което силно бѣ затупало отъ погледътъ и тонътъ на г-нъ подполковникъ Жебарски.

— Е, кмете, довелъ ли си много момчета? съ по мекъ тонъ запита г. Жебарски.

— Довелъ съмъ, ефенди, врють хи самъ довелъ.

— Добрѣ! Докторе, готовили сте.

— Готови сме.

—„Ахмедъ Асанъ Башовъ!... По скоро, по скоро!

— Въ съсѣдната стая, дѣто се събличатъ младежитѣ, се чува тропане по дъскитѣ. Слѣдъ малко врѣме вратата се отваря и прѣдъ комисията се вѣстява единъ уродъ, приличенъ на човѣкъ. Крака изкривени, челюсти изпъкнали, носъ разрушенъ, коса разчорлена, лице черно —грозно, ето каква фигура се прѣдстави прѣдъ комисията. Тоягитѣ, на които се подпираше тая фигура се подлузнаха на пода, и уродътъ се търкулна до станока (мѣрката).

— Докторе, помогнете му! чуха се гласове.

Уродътъ съ помощьта на лѣкаря се подигна и се подпрѣ на тоягитѣ.

— Какъ ти е името и прѣзимето, момче? вѣжливо попита прѣдсѣдательтъ.

— А, а! 'Ко, питашь а?

— Името, името, какъ се зовешь?

— Метю, Метю ма викатъ, на бърже отговори „момчето“..

— Докторе, прѣгледайте го?

Двамата лѣкари—военниятъ и гражданскиятъ, измѫчваха бѣдниятъ уродъ около 20 минути. Дърпаха го, грбнакътъ му свиваха, краката му изпъваха, въ носътъ му чоркаха и какво още не правиха съ „новобранецътъ“! Послѣдниятъ отъ болки силно пищѣше, но това не смути нито лѣкарьтъ, нито другитѣ членове на комисията.

— Оставете го, извика най-послѣ г. подполковникътъ. Заключението Ви г.г. лѣкари?

Послѣднитѣ оставиха на мира уродътъ, пошепнаха си нѣщо по френски и отговориха:

— Негоденъ за военна служба! Ще отбѣлѣжимъ болѣстьта, която е доста интересна отъ медицинска гледна точка.

— Добрѣ! Сѣмейно положение: баща 50 годишенъ, майка 44 годишна и пр. Ха! Тукъ, господа, има игра! Въ списъкътъ е забѣлѣзано, че Ахмедъ Асанъ Башовъ е здравъ; нѣма никакви тѣлесни недостатъци. Кмете, каква е тая работа? Кой е извършилъ тая фалшификация!

— Ефенди, нѣма *фулшикация*. Праву е писану?

— Какъ е право писано? Кого смѣешъ да лъжешъ!...

— Ефенди, може да има анлжшлъкъ въ кинигитѣ. *Ола билиръ* да е станалъ нѣкакавъ калемъ качермаеж. По напрѣшъ имѣхме еще ажемия писáрь. Млогу грѣшеше, ефенди, затува гу и испадихме утъ селу. Ага е писувалъ тефтеретъ, утъ ажемалъкъ ли, утъ другу ли гу речешь, забурилъ е да пише, чи Метю е сакатъ. Пакъ чи е сакатъ, врютъ гу видите. Цалу селу знае, чи е сакату копеле-су. Другъ Ахметъ Асань Башовъ въ наше селу нѣма. Ала аку не вѣрувате какво су ви казувамъ, чи питайте когуто щете. *Бенъ буржюмданъ чиктъмъ*.

— Не говори на турски! Тукъ се говори на официалниятъ езикъ.

— Ефенди, режьо едеръмъ.

— Мълчи тамъ! Господа, азъ съмъ на мнѣние да се състави актъ противъ кметътъ за съставяне на не вѣрни списъци, а призованиятъ младежъ да се обложи съ 20 лева годишенъ данъкъ. Материялното положение на баща му не е лошо. Има къща, 40 овце, 3 говеда, 50 декара ниви и пр.

— Съгласни! отговориха всичкитѣ членове на комисията.

— Сюлюманъ Дели Мехметовъ!

— Тува самъ, тува, ида! чу се гласъ отъ съсѣдната стая.

Прѣдъ комисията се изправи едно стройно, високо, красиво, съ червени бузи и широки гърди момче.

— Браво момче! хубавъ юнакъ си! съ възхищение извика г. Жебарски.

— Имашъ ли нѣкаква болка, момче? запита военниятъ лѣкарь и почука Сюлюмана по плещитѣ.

— Нѣмамъ. Нищо ма ни були.

Ела тука при мѣрката! Сюлюманъ Дели Мехметовъ съ усмивка се изправи прѣдъ станока и по заповѣдь на лѣкаря си издигна на горѣ ржцѣтѣ.

— Годенъ!

— Момче, ще служишъ въ конвоя на Н. Ц. Височество. Ще носишь лъскави дрехи и бѣло перо на шапката... Пардонъ! Той не е грамотенъ при това е и мохамеданецъ. Момче, иди си, облѣчи се и послѣ ще ти кажемъ, дѣ ще служишь!

— Шебанъ Кадиръ Чаушовъ! По скоро!

Иде!

— Вотъ маладецъ! И той ще бжде добъръ войникъ.

Шабана тоже прѣкараха прѣзъ мѣрилото и го намѣриха, че е годенъ за служба.

Сѣмейно положение: баща 60 годишенъ, майка и пр. Момче, тукъ ли е баща ти?

— Тува е, ефенди, да дойде ли? побърза да отговори кметътъ вмѣсто момчето.

— Нека влѣзе.

— Кадиръ Чаушъ, който стоеше на коридорътъ за да се

научи по бърже, какъвъ е резултатътъ отъ прѣглеждането на сина му, щомъ чу че го викатъ, бърже влзѣе въ засѣдателната стая и съ войнишка стойка се изпрѣчи прѣдъ г. подполковника, безъ да продума нѣщо.

— Мисля, че Вий сте били войникъ. Казвате се Кадиръ Чаушъ. Кога и гдѣ сте служили?

— Ефенди, онъ сеньо самъ правилъ аскерликъ — седемъ години въ маазапа и три години въ редифа.

— Зимали ли сте участие въ нѣкоя война?

— Ако въ кавго?

— Тъй, тъй.

— Бяхъ въ Сърбъ моарабе си. Сетнѣ са фатихъ въ Плѣвня. Дойдахме съ Османъ паша утъ Видинъ калеси. Оники керетъ излизахме утъ чстикамегѣ да са бахтемъ сюнгу-сюнгия съ руситѣ. Най-сетнѣ, а а ни са своршн хлѣбатъ и жепането, сторихме хюжюмъ да си повбиемъ потъ, ала Османъ паша араладисаха, та станахме теслимъ Утведаха на въ Русия и тамъ сидѣхме есире *секизъ ай*. Берекетъ версинъ еце хубаве на гльодаха. Даваха ни рабута, та ага са вернахме, дунесахме и пу двѣстутини рубли.

— Браво, Кадиръ Чаушъ! Турската войска се би отлично въ Плѣвенъ. Цѣлиятъ свѣтъ я похвали. Какъ си сега съ здравието и какво ти е материалното положение?

— Шюкиръ, ефенди, здравъ самъ, ала зехъ да устаревамъ. Зо да ми са отсица текатесъ. Зоха да ми ни даржотъ нугисѣ и раки-се. Та че и много дѣца ма натиснаха. Сега гичинмекасъ е по лошъ отъ друго-чешнетъ.

— Добрѣ. Момчето ти ще служи шесть мѣсеца. Да се забѣлѣжи: Шабанъ Кадиръ Чаушовъ да се зема за войникъ съ облѣкчение. Съгласни ли сте, господа?

— Съгласни сме, всички сме съгласни.

— Да сте живи и здрави, ефендилеръ. Да даде Аллахъ да са пукачите на още по гулѣми меснете. Устанувайте сасъ здраве!

— Съ здраве, Кадиръ Чаушъ!

— Байремъ Сюл. Чолаковъ!

— Тукъ е, иде!

Прѣдъ комисията се изправи единъ брадатъ съ дълги мустаци и съ сбръчкано лице „младежъ".

— На колко си години, Байреме?

— На утусъ бешъ ашинда самъ, ефенди, отговаря „младежътъ".

Прѣдсѣдательтъ погледнува въ списъкътъ и веднага кипнува.

— Що за безобразие! Тукъ въ списъка е забѣлѣзано, че тоя господинъ е на 21 година възрасть, а самъ се казва на 35 години.

На гледъ се вижда, че е на 40 години, спокойно каза граж-данскиятъ лѣкарь.

— Чортъ возми! И такива калпави списъци никадѣ не съмъ срѣщалъ! Кмете, знаете ли Вие подъ каква тежка отговорность подпадате? Ще изгниете въ затворътъ! Това добрѣ да запомните. Защо си дошелъ тука, да се подигравашъ съ комисията ли?-

— Ефенди, нимой са сорди, режьо едерумъ! Е ни сомъ кабахатлие. Е, са вика, вчера самъ craналъ мидюръ и нищо ни знамъ. Е виде, чи има уборкану, ала кой е сторилъ сае обарка, низнамъ. Тефтеретъ е изкаранъ утъ стариетъ нуфузъ тефтери. Е кату чи са сѣтамъ, какъ е станалу уборкването. Ага е билъ Байремъ на ирми ашинда, демекъ на двадесте гудини, анлъшлъкленъ гу са писали въ нуфузъ тефтери на шесъ гудини и утъ тугава насамъ ной си са е водило.

— Много дѣволувашъ, кмете! Знаешъ какъ да се оправдавашъ.

— Да ни дава Аллахъ, ефенди, да ва ложемъ. Праву казувамъ.

— Добрѣ, ще видимъ. Да се забѣлѣжи: първо, призования Байремъ Чолаковъ се освобождава за винаги отъ военна служба по старость; второ, да се възбуди углавно прѣслѣдване противъ надлѣжнитѣ Бориковски общ. служащи за съставяне невѣрни сѣмейни книги и наборни списъци.

— Ферадъ Еминовъ Милезимски!

Извиканото момче влиза и върви право къмъ прѣдсѣдателя.

— По назадъ, момче! Господа, ето единъ отличенъ артилеристъ!

— Хубаво е момчето, ефенди, съ тихъ гласъ каза кметътъ Тахираа́. Утъ уджекъ е. Бубайку му бѣ еце кунушканъ и екмекъ сайбие чилекъ, ала се рахметтиса. Ни поживѣ ешку да са радва на копелче-су.

— Имашъ ли баща и майка, момче?

— Нѣмамъ, *мижьо*. Имамъ лю майка.

— Ами койте е отгледалъ и отхранилъ такъвъ левентъ, хубавецъ, попита Ферада майоръ Бѣлчевъ, който съ голѣма симпатия гледаше здравото и красиво момаче.

— Бубаю на е гльодалъ и хранилъ ду сига, мижьо.

— Кой е твоя бубаю и какъ се казва?

— Дѣдо му, Милезима-нъ, ефенди, обясни кметътъ. Той е туфъ, душьолъ е съ копеле-су.

— Г-да лѣкари, прѣгледайте тоя младежъ, но както се вижда, той не страда отъ нищо друго, освѣнъ отъ здравие. Искашъ ли да служишъ, момче?

— Какъ да служемъ?

— Т. е. да те вземемъ войникъ, солдатинъ, аскеръ.

— Ищамъ. Зоми те мя. Бубаю ми ни дава да бѣгамъ.

Лѣкаритѣ бърже си свършиха работата съ Ферадя и извикаха:

— Годенъ, на пълно годенъ!

— Да дойде стариятъ Милязимъ! Що такой милязимъ? Пряпорщикъ, неужели?

Слѣдъ нѣколко минути чакане, прѣзъ което врѣме г. г. членоветѣ на комисията си поотдъхнаха и запушиха цигари, въ засѣдателната стая влѣзе единъ високъ, правъ като свѣщь и тантурестъ старецъ, съ подстригана брада и голѣма чалма на огромната си глава. Щомъ прѣкрачи двѣ крачки отъ вратата, старецътъ се спрѣ, като закованъ на пода, послѣ допрѣ ржката си на гърдитѣ и челото и съ силенъ гласъ извика:

— Сабахъ-хаирусунъ, ефендилеръ! Ишине кола-геле!

— Алларазосунъ, ага! единогласно извикаха всички членове на комисията. Сжщеврѣменно г. подполковникъ Жебарски стана на крака и протегна ржката си къмъ старецътъ. Послѣдниятъ приближи масата и се ржкува съ г. прѣдсѣдателя. Другитѣ членове на комисията, като видѣха, че г. Жебарски изказа такъво почитание къмъ тоя старъ помакъ, послѣдваха примѣра му и зеха да се надпрѣварватъ, кой по-скоро да стисне ржката на стариятъ милязимъ.

— Сѣдни, ага, сѣдни, дѣдо!

— Стражаръ, донесъ по-скоро столъ!

Стражарьтъ, бърже донесе едно столче и го подаде на окржжния съвѣтникъ г. Мирчевъ. Майоръ Бѣлчевъ зе стола отъ Мирчева и го постави до него.

— Ела тука, дѣдо, сѣдни до мене!

— Да си жифъ, ефенди! Врють да сте живи. Хубавъ икрамъ ми сторихте.

— Какъ ти е името, дѣдо? Попита г. Жебарски.

— Исенъ Милязимъ ма казуватъ, *командиръ* ефенди.

— Много хубаво. Нима Вий сте биле пряпорщикъ, милязимъ, а?

— Билъ съмъ, ефенди. Инсанъ кесатлжнда и е едно врѣме бѣхъ кату васъ-забитинъ, ала малакъ забитинъ, ефенди. Дустигнахъ до милязимъ *сани*.

— Браво, браво! Значи, Вий сте били подпоручикъ.

— Еветъ, ефенди.

— Навѣрно Вий сте служили въ Кримската война. Бѣхте ли при Севастополъ?

— Кадѣ ни сомъ ходилъ, ефенди! Таманъ онъ дьортъ сеньо правихъ аскерликъ, Уруму-кържму гиздимъ. Ага ма фатиха за аскеръ, най-напрѣшъ ма тикнаха въ Шкодра. Утъ тамъ на вдигнаха въ Арта. Слѣдъ двѣ гудини на примѣстиха въ Гиритъ. Еще хубава адо е Гиритъ, ефенди! Лимоне, партикале, смокви и дууги амише колкуто щешъ! Хубаву прикарахме тамъ адно гудина, ала на вдигнаха въ Стамболъ. Утъ тамъ е пубегнахъ и си дойдахъ. Крихъ са въ селу и пу баирену алтж ай,

ала ни мужихъ да са окриемъ. Хасанаа Томрашлията ма фати и съ алтъ кищи сеймене ма пруводи въ Хилбьо. Утъ тамъ ма пруводиха въ Еменъ. Лоша е хавона въ Еменъ, ефенди, еце е лоша! Двѣ гудини сидѣхъ въ Сана касабасъ. Млогу урумендийски аскерлие устанаха тамъ. Адни умрѣха утъ хавона; други станаха зянь—удриха са, ага правехме тербьо арапетѣ. И е викахъ, чи нѣма да са ворнамъ, ала Аллахова рабута. Ималъ самъ дене да живамъ. Нашетъ алай вдигнаха въ Тарабулусъ, Тамъ станахъ чаушъ.—По напрѣшъ въ Еменъ ма бѣха сторили онбашие. Ала защо да ви расправямъ на дльогу и широку. Призъ моеса глава имало да миноватъ млогу рабути!...

— Продължавай, продължавай, Милязимаа, разкажи до края, кѫдѣ още си ходилъ и какво си прѣкаралъ.

— Ага речете да Ви разказувамъ еще. Сѣтнуту бѣ по страшну. Ачтиса са Севастополъ моарабе си. Адно нощь на туриха въ пампоре и на уткараха въ Варна. Утъ тамъ въ Севастополъ. Башъ командире ни бѣ Френкъ Юмеръ Паша. Сардисахме пу суху Севастополъ и са бахтахме съ мускофа таманъ биръ сеньо. Нашетъ алай бѣ на Балаклава. Млогу пoти излизахме утъ истикаметѣ и правихме хюжюмъ, ала нищу ни мужихме да сторимъ. Еце са юнаци русине. Въ адинъ хюжюмъ паднаха млого наши забине. Утъ нашетъ табуръ устанаха лю *икинсъ* кищи нефере. Нашетъ билюкъ устана путъ мое куманда. Е станахъ билюкъ башие. Тугава слѣдъ хюжюма казандисахъ милезимликетъ. Сториха ма милязимъ евелъ. По сетнѣ, ага са сворши мурабьота, вдигнаха на въ Бикрешъ. Тамъ сидѣхме биръ сеньо, та че утъ тамъ пакъ на вдигнаха въ Видинъ. Утъ Видинъ дойдахме въ София; утъ София въ Хилбьо. Ага наближихме нашесъ мевлекетъ, еце ми сѐ дуде аскерликетъ, та си дадахъ истифота. Ала за ючъ сеньо си ни зохъ айлъцитѣ. Рекаха ми чи ма са сторили милязимъ сани и съ толкофъ са сворши рабутата.

— Браво! браво Исеинаа, ти си много заслужилъ на царството. Всѣкой ще те уважава като старъ войникъ. Имашъ ли ордени, нишани?

— Имѣхъ три, ефенди. Имѣхъ единъ утъ Еменъ и два утъ Севастополъ моарабе си; ала въ карашмалъка, ага пубѣгнахме и ага изгурѣ наше селу, са загубиха. Тескеретѣ и другитѣ киниги си ми сидьотъ. Тѣхъ ги бѣхъ золъ сасъ другитѣ сенете, та са куртулисаха утъ оганетъ.

— Като се уволни отъ войската, съ какво се занимаваше въ селото си?

— Аку какъ гичиндисувахъ?

— Тъй, тъй.

— Всѣкакъ, ефенди. Адно гудина бѣхъ михтаръ, двѣ години бѣхъ жендаринъ при Ахмедаа Търашлията, сетнѣ правихъ *куруджюлукъ* въ наше селу. Адно гудина бѣхъ и бейликчие. Щерю ма нагуди да фиремъ пу баиресу овце и кози. Тросихме, дѣ има скрити утъ бейликъ овце и кози.

— Отъ освобождението насамъ съ какво се занимавашъ?

— Шюкиръ, сига хубавѣ гичиндисувамъ. Имамъ си мюлчекъ, че и овчици сторихъ, та еще ни тьоглемъ сакантия. Аллахъ ми бѣ далъ и прокопсанъ синъ, ала ни е ималъ касметъ млогу да живѣе. Умрѣ си, Аллахъ рахметьелесжнъ. Аллахова рабута. Сига са равшенявамъ сасъ внучета са.

— Твое ли е внуче това момче?

— Мое е, ефенди. Имамъ и другу по-гулѣму. Лани гу уженихме.

— Твоето внуче е здраво и интелигентно момче. Ще го веземемъ войникъ да служи, както и ти едно врѣме си служилъ на царя.

— Да́ е живо и здраво, ефенди. Зомите гу. Е самъ правилъ аскерликъ онъ дьортъ сеньо. Сагашненъ аскерликъ ни е кату другочешнетъ. Сега е льокъ аскерликесъ. Ще прави изметъ на цӑренъ двѣ гудини, та белки е гулѣма рабута !? Да иде да види и другъ свѣтъ и други людье. Та че дѣ ще и да иде? Ду Хилбьо. Биръ куршумъ мензили! Ката нидѣля ще си гу обиходаме и видюваме.

— Браво, Исеинаа̀. Браво, дѣдо! Ти си истински патриотъ. Ний всички сме чада на една майка, наречена България; ний трѣбва еднакво да милѣемъ и защитаваме тая наша майка — земя, която ни е отхранила и която ще ни прибере въ обятията си.

Но отъ друга страна ний трѣбва да уважаваме и почитаме тѣзи наши хора, които сж истински патриоти, които сж благовъзпитани и дисциплинирани граждани. И въ знакъ на нашето почитание къмъ тебе, дѣдо, ще направимъ въ случая едно снизхождение къмъ сѣмейството ти. Ний ще освободимъ отъ военна служба твоето внуче, даже съ рискъ, че да се отклонимъ отъ задълженията, които ни налагатъ законитѣ въ страната. Г-да, какво ще кажете? Съгласни ли сте да освободимъ отъ военна служба внукътъ на тоя старъ войникъ? Той е прѣкаралъ 14 години на военна служба, безразлично кому и кога е служилъ. Синоветѣ и внуцитѣ на такъвъ човѣкъ иматъ право да се ползуватъ съ най голѣмото облѣкчение, относително военната тегоба.

— Съгласни, съгласни, всички сме съгласни да се освободи момчето.

— Добрѣ, тогава да се изложи нашето рѣшение въ особено мотивирано постановление, като се земе прѣдъ видъ и това, че по голѣмия братъ на призоваемия младежъ е женenъ, значи счита се като отдѣленъ, съ отдѣлно сѣмейство. Да се забѣлѣжи, че и дѣдото е много старъ и слѣдователно неспособенъ да прѣхранва по малкитѣ си внучета.—Дѣдо, твоето внуче нѣма да земемъ войникъ. Иди си гледай старинитѣ, а ти момче да обичашъ и уважавашъ дѣда си.

— Евална, ефендилеръ, да сте живи и здрави, каза само

старецътъ и се просълзи. Слѣдъ нѣколко минутно мълчание и трѣперане причинено отъ голѣмо душевно вълнение, той стана, благодари втори пѫть за особената честь, която му се направи, и си излѣзе на вънъ.

— Нещастна Турция и още по нещастни нейчи поданници и служители! извика г. Жеберски и стана да се разхожда изъ засѣдателната стая. Тоя ветеранъ, слѣдъ като служилъ 14 години и достигналъ до чинъ подпоручикъ, билъ захвърленъ и забравенъ и отъ държава и отъ всички. За да се прѣхранва, той билъ принуденъ да става бегликчия и пѫдаринъ! И при всичко това, той не роптае и не обвинява никого! И сега вмѣсто да ни лъже и се мѫчи съ всѣкакви нечестни срѣдства да оттърве внукътъ си отъ военната повинность, както правятъ други, той казва: нека служи на царьтъ!... Стражарь, кажи на другитѣ младежи да бѫдѫтъ готови!

— Слушамъ г. подполковникъ.

Прѣдъ комисията почнаха да се прѣдставятъ слѣпи, куци, сифилистинчи съ скапали носове и други недъгави „младежи“. Г. Жебарски крѣщи, заплашва, тропа съ юмруци по масата, но всичко е праздна работа. Кметътъ Тахираà за всѣки прѣдставенъ младежъ намира мотиви да се оправдава. Въ списъцитѣ е забѣлѣжено, че младежитѣ сѫ здрави, а на лице се указватъ все уроди. Другитѣ членове на комисията или мълчатъ или задаватъ по нѣкой въпросъ на Тахираà, колкото да се каже, че и тѣ иматъ нѣкакви права въ комисията. По едно врѣме почнаха и тѣ да се ядосватъ и негодуватъ за дѣволитѣ на Бориковскитѣ ази и аги. Но тъкмо въ това врѣме, когато бурята щѣше да се обърне на ураганъ, въ засѣдателната стая влѣзе единъ симпатиченъ и съвършено здравъ младежъ. Г-нъ Жебарски се поуспокои.

— Какъ ти е името, момче?

— Саню.

— Що такой Саню?

— Асань, Асань, побърза да обясни Тахираà. Той е Асань Кирчевъ.

Лѣкаритѣ изгледаха Саня.

— Годенъ!

— Ефенди, Асанъ Кирчевъ е *анлжзъ*, самичъкъ е. Нѣма други братя, бубайко му е поврѣденъ.

— Мълчи тамъ, кмете! Неискамъ вече да те слушамъ. Момче тука ли е баща ти?

— Тува е, тува е, утвънъ е.

Слѣдъ малко чакане, прѣдъ наборната комисия се изправи единъ 50 годишенъ помакъ, съ кирлива чалма, скѫсана долама и нови патуре,

— Ти баща ли си на това момче?

— Хо, бубайку му самъ.

— Да не лъжешъ, че та зематъ дѣволитѣ?

— ***Истафурла***, **ефенди!**

— Какво ти е? Боленъ ли си?

— Ерьмъ самъ, ефенди. Черва-са ми са утвонъ.

— Обяснявай добрѣ, какво е това ярьмъ!?

— Ярьмъ самъ, чюли! Килафъ самъ.

— Г-да лѣкари, прѣгледайте го. Военнията лѣкарь доближава.

— Свали си гащитѣ, дѣдо!

— Какво рече? Да си сваля ли гаще-се?

— Смъкни гащитѣ, да те прѣгледаме.

— Аипъ е, ефенди! Срамота е. Старъ чилекъ самъ.

— Неможе инакъ, дѣдо; ще трѣбва да те прѣгледаме, за да се увѣримъ, че си не здравъ.

— Белки ще ва ложемъ, ефенди. Аллахъ етмесинъ да ва изложемъ. Е самъ веке старъ чилекъ и ду сига никутренъ ни сомъ излогалъ.

— Знаемъ, че нѣма да ни излъжешъ, ала такъвъ е законътъ. Ще та прѣгледаме.

— Ей сабанъ Аллахъ! Какво ми дойде ду главо-са. Призъ солкува людье свалетъ ли са гаще?

— Не искашъ да се подчинишъ! Дуракъ! Скоро се съблечай, разярено извика г. Жебарски и стана на крака.

Бащата, като разбра, че работата ще земе лошъ край, смути се за минута и послѣ се замисли. Г. г. лѣкаритѣ и другитѣ комисари, помислиха, че помакътъ се уплаши и ще се подчини. Обаче комисията се излъга. Помакътъ ги надхитри. Той веднага съобрази, какво трѣбва да направи въ тия трудни минути. Кирливиятъ помакъ пристѫпи крачка напрѣдъ, наближи военниятъ лѣкарь, погледна го право въ очитѣ и като разтвори съ двѣтѣ си рѫцѣ рѫбоветѣ на лѣвиятъ джебъ на патуритѣ си, извика съ високъ гласъ.

— Е*фенди, мушни си ракота въ жобиса, та побарай да кандисашъ, чи самъ ерьмъ! На жобаса нѣма хастаръ.*

Позата, тонътъ и погледътъ на помака въ тая минута бѣха до толкова комични, че всички присѫтствующи се хващаха за коситѣ и щѣха да се пръснатъ отъ силенъ смѣхъ.

Смѣхътъ продължи нѣколко минути, но помакътъ не разбра добрѣ, защо се смѣятъ голѣмцитѣ.

— Оти се смѣете, ефендилеръ? Нимойте ма инжитисува. Аиптъръ, ефенди, да са смѣете на старъ чилекъ.

Сконфузениятъ лѣкарь най сетнѣ се сѣти какво трѣбва да направи. Той дръпна помакътъ въ едно кише на стаята и, като го обърна гърбомъ къмъ членоветѣ на комисията, прѣгледа го и като се увѣри, че недъгавиятъ не *лъже*, каза му да си излѣзе. Срамежливиятъ баща съ наведена глава слѣзе низъ стълбитѣ на сградата, като сѫщеврѣменно говорѣше:

— И саковъ резилликъ ни бьохъ видювалъ! Суратсѫсъ людье са, сува големци-се. Нѣматъ ни срамъ ни очи, та че еще са смѣьотъ, като гевендии!

Наборната комисия засѣдава десеть дни наредъ. Прѣзъ това врѣме тя успѣ да прѣгледе 260 младежи, отъ които 142 християни и 118 помаци. Отъ християнскитѣ младеже 75% се указаха годни за военна служба, а отъ помашкитѣ — само 25%. Прѣзъ първитѣ дни г. подполковникъ Жебарски се много ядосваше, когато виждаше съ какви хитрини помацитѣ се отклоняватъ отъ военната тегоба, но постъпенно зе да умекнова като памукъ. Причината на това омекноване бѣ тази: всички г. г. членове на комисията се бѣха настанили на квартира въ голѣмата кѫща на г. Смоленски. На обѣдъ и вечера, гоститѣ намираха на софрата отъ вкусни по вкукни ястиета. Медъ, кокошки, риба, пастърва, печено месо и кисело млѣко никога не липсваха. Хазяинътъ на къщата, при всѣко слагане на софрата обаждаше, отъ кѫдѣ е рибата, медътъ и другитѣ ястия. Всички помашки кметове се изредиха съ приноси — армагани. Но Бориковскиятъ кметъ Тахираа се най много отличи въ случаятъ. Медътъ и пастървата, донесени отъ него, бѣха най добро качествени.

— Дѣволъ ще земе тия помаци, рече г. Жебарски въ врѣме на единъ обѣдъ. Много хитруватъ, но инакъ сѫ гостолюбиви. Само у помацитѣ се е запазила тая стара славянска чърта — гостолюбието и гостоприемството. Добро плѣме сѫ тии помаци, но за винаги сѫ загубени за насъ въ национално-патриотично отношение. Религията ги е направила по турци и отъ самитѣ азиятци. Каквото и да правимъ съ тия наши заблудени братя, тѣ ще си останатъ такива фанатици, каквито сѫ били и до сега. Прочее напраздно ще сѫ всѣкакви жертви за тѣхното свѣстяване. По добрѣ е да ги оставимъ да си киснатъ въ невѣжеството, което ги е обладало, а още по добрѣ е да ги испратимъ прѣзъ границата, защото тѣ тукъ сѫ опасенъ елементъ. Въ случай на една война съ Турция, тѣ ще сѫ нередовния и разузнавателниятъ отрядъ на турската войска.

— Нека стоятъ да плащатъ данъци, каза единъ членъ отъ комисията. За сега държавата нѣма врѣда отъ тѣхъ.

— Какъ да нѣма врѣда: тѣ знаятъ, че сѫ врѣменни жители на България и затова гледатъ да унищожаватъ горитѣ, да трупатъ пари и при едно разбъркване да се изселятъ за винаги изъ България.

— Оставете тия помаци на страна. Ний нѣма да разрѣшимъ помашкия въпросъ. Хайде да обѣдваме, че много огладнѣхъ. Прѣдъ обѣдното засѣдание ме измъчи.

Комисията десеть дни се храни за смѣтка на „фанатицитѣ“ помаци. Никой петь пари не даде за храна и питие. Въ краятъ на послѣдното засѣдание, когато комисията привършваше работитѣ си, дѣлопроизводительтъ се обърна къмъ г. прѣдсѣдателя съ въпроса: „да състави ли актове споредъ бѣлѣжкитѣ,

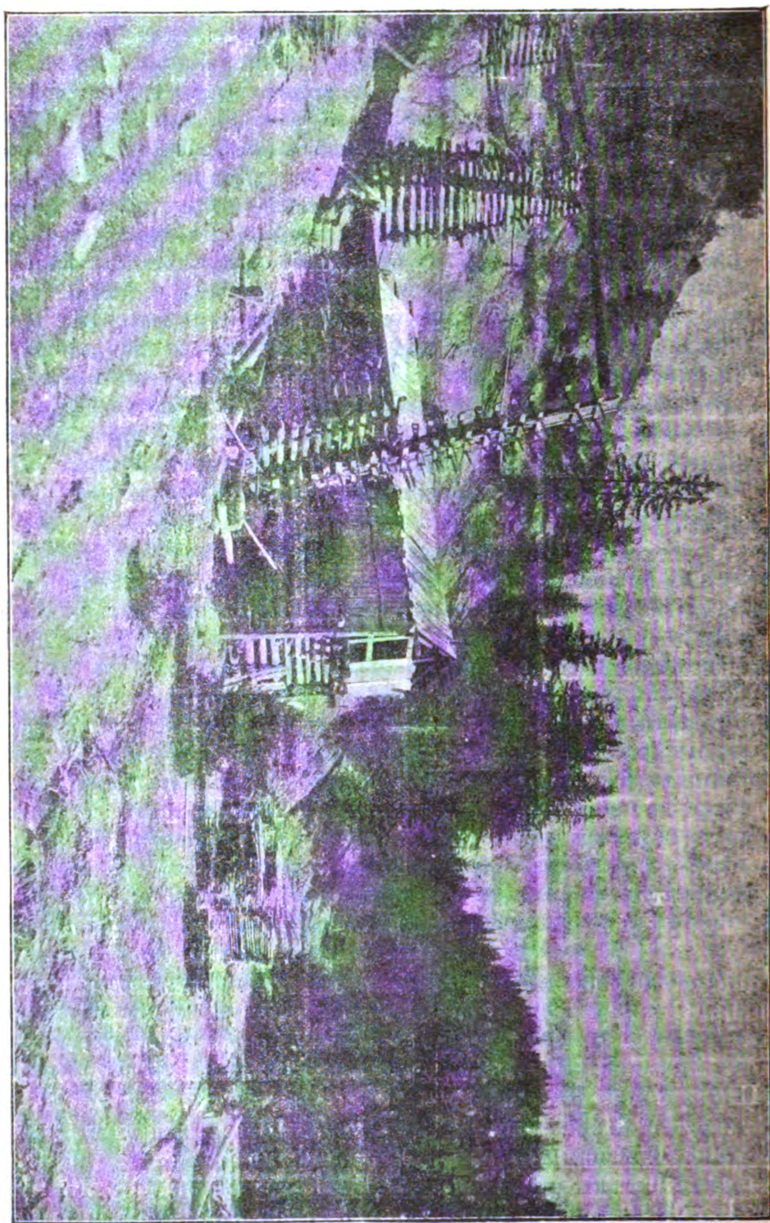

По фотографията на К. Савовъ.

Родопска дъскорѣзница (бичкия).

за невѣрнитѣ показания на кметоветѣ и за неточното съставяне на наборнитѣ списъци?

— Чортъ возми! Остави тия актово на страна! Нека провѣрочната комисия направи каквото може. Книжата и всичкитѣ освободени отъ военна служба ще отидатъ и тамъ за прѣглеждане и провѣрка.

Съ мнѣнието на прѣдсѣдателя се съгласиха и другитѣ членове на комисията. И тъй благодарение на особеното разположение на г. Жебарски въ послѣдното засѣдание, а най много благодарение на рибицата и медътъ, Тахираа̀ и другитѣ помашки кметове се отгърваха отъ „углавна отговорность“, за гдѣто съ помощьта на купитѣ и слѣпитѣ освободиха много здрави младежи отъ военната тегоба.

Чепеларе, 1905 г. **В. Дѣчовъ.**

Петко Кирияковъ — Родопски войвода. (1844—1900).

Животописни материяли.

(Продължение отъ V кн.).

Осемь деня прѣди залавянето на Калънъ Тома, Петко извършилъ друго едно юначество и кавалерство, което послужило да му очисти пѫть за тъй свободното му влизане на день на пладнина въ паланката Марония. На 3 Май при селото Каджкьой, Текирдашко, Петко нападналъ една потера, състояща отъ 70 души заптии и башибозуци. Схватката трояла нѣколко часа и се свършила твърдѣ щастливо: 3-ма паднали убити отъ потерата, 2-ма се ранили, а всички други били изловени до единъ. Петко имъ събралъ само орѫжието и си ги изпратилъ невредими въ нищо въ домоветѣ си, за да разнасятъ славата и кавалерството на храбрия и великодушенъ *гяуринъ*

Слѣдъ тая случка и оная на Калънъ Тома, Петко се оттеглилъ въ скритата вѫтрѣшность на Родопскитѣ южни склони прѣзъ цѣлото лѣто отбѣгвалъ всѣкакви срѣщи съ прѣслѣдвавшитѣ го потери, като се стараялъ да не се чува досущъ нищо за него. Тая маневра той сторилъ единствено поради насталитѣ събития въ Срѣдно-горско и сѣвѣрнитѣ подножия на Родопитѣ (Перущишкото клане) съ цѣль да не прѣдизвика разяреностьта на турското правителство, та да разсипе и унищожи слабото по число българско население въ тия страни. Отъ друга пъкъ страна Петко зорко слѣдилъ за всичко, каквото се вършило въ Срѣдна-гора и по едно врѣме, споредъ както той самъ казваше, се опиталъ да влѣзе и въ сношение съ водите-

литѣ на въстанието, ала не му се удало това. Той пратилъ двама отъ най-добритѣ си другари за тая цѣль въ Пловдивъ, но никой не се довѣрилъ на тѣхъ въ тия лоши врѣмена и тѣ се върнали обратно безъ никаква сполука въ мисията си.

Лѣтото и зимата минали за Петка съ нетърпѣливи и мжчителни очаквания за резултатитѣ отъ пламналата Тракийска долина и нечуванитѣ звѣрства, що се извършили надъ извѣстнитѣ възстанали български покраини. Щомъ се пукнала обаче пролѣтьта, и Петко наново се вѣстилъ и далъ да се разбере, че ще продължава стария си обичай и то тоя пжть съ по-голѣма енергия и съ по-укрѣпнала надежда за по-честито бждеще. Особено Петко станалъ енергиченъ и въодушевенъ въ борбата, що съ своитѣ скромни сили водѣлъ, слѣдъ като се обявила руско-турската война.

Наистина, източния и южния край на Родопитѣ, които съставлявали центра на Петковото господаруване, за щастие, бѣха очувани отъ такива жестокости, каквито се извършиха въ Батакъ, Перущица и другадѣ, обаче единичнитѣ пакости и прѣслѣдвания отъ наеженитѣ и озвѣрени турски власти изобилвали всѣкждѣ, дѣто има българско население въ тия мѣста. И Петко съсрѣдоточилъ главното си внимание и енергия да намалява и възпира тия пакости и въ случай на по-голѣма катастрофа да се помжчи да я обезсили. „Когато се научихме, черуситѣ сж минали Дунавътъ, не можехме да се поберемъ въ себе си отъ радость, казваше покойниятъ; и първото нѣщо, което направихме, бѣше да пратимъ восъкъ и масло на черквитѣ въ околнитѣ села и отъ сърдце се помолихме Богу, за да дарува побѣда на храброто руско воинство".

Петко увеличилъ своята дружина на около 60 души момчета и продължавалъ прѣди всичко своята опитана вече тактика: на всѣко какво и да е напакостяване отъ страна на турскитѣ власти, бееве и други подобни елементи надъ невинното население безъ разлика на вѣра и народность, Петко отплащалъ съ сжщата монета тройно и петорно.

Прѣзъ цѣлата 1877 година Петко е ималъ слѣднитѣ по-важни схватки съ потери отъ заптии и башибозуци: на 15 Мартъ, с. г., въ планината Чобанъ-дахъ, Дедеагачко; на 13 Юний при селото Павлю-кюпрюсю, Узунъ-кюпришко; на 23 Юний въ гората Домузъ-буджакъ, Ипсалска кааза; на 20 Юлий при махалата Куру-чай, Скечанско; на 10 Августъ въ планината Шапкъна, Димотишко; на 31 Августъ въ планината Бозъ-тебе, Дедеагачко; на 18 Септемврий въ план. Боазъ-индже, Дедеагачко; на 10 Октомврий въ план. Чобанъ-дахъ, Дедеагачко; на 23 Октомврий въ мѣстностьта Мармара, Маронско, и на 6 Декемврий при селото Ташлъкъ-дере, Дедеагачко. Прѣзъ цѣлата година въ горѣизброенитѣ схватки Петко изгубилъ 4 убити момчета отъ дружината си, 5 ранени, а въ това число два пжти билъ раняванъ и самъ той. Въ схватката при Ташлъкъ-дере П.

зелъ плѣнници 3 турски офицери съ едно знаме и цѣло отдѣление пѣшъ войници, които обезоржжилъ, па ги освободилъ, за да не ги храни.

Когато побѣдоноснитѣ руски войски минаха Балкана, прѣвзеха Пловдивъ и прѣкжсиаха пжтя на разбитата Сюлейманъ-пашова ордия, която нахлу да бѣга кждѣто ѝ очи видятъ прѣзъ покриттѣ съ тежка зима Родопи за Бѣломорския брѣгъ, Петко войвода съ своята дружина билъ вече завладѣлъ и очистилъ отъ башибозуци и власти Маронската и Ференска околности и дори билъ наредилъ и врѣменно управление въ тѣхъ, като чакалъ съ отворени обятия руситѣ, за да имъ прѣдаде усвоеното отъ него царствиче. Въ тоя случай Петко указалъ цѣнна услуга въ източния и югоизточния краеве на Родопитѣ на окупационнитѣ руски войски, а още повече на българското население тамъ, което сигурно имаше тежко да си пострада отъ бѣгащитѣ турски войници и бѣжанци турци и башибозуци. Тая услуга на Петка е била оцѣнена и отъ главната квартира на дѣйствующата руска войска, та самъ главнокомандующиятъ, Великиятъ Князъ Николай Николаевичъ, извикалъ Петка въ Одринъ да го види лично.

Слѣдъ примирието Петковото царствиче оставало вънъ отъ демаркационната линия и поради това Петко му прѣдстоела тежка задача: да запази българскитѣ села отъ опустошаване, тъй като рускитѣ окупационни войски неможели вече да направятъ нищо въ тия мѣста слѣдъ примирието, което ги свари далече отъ тѣхъ. Слѣдъ прочутата Маронска битка, която покойниятъ Хр. П. Константиновъ въ особена книжка описа (Маронската битка въ 1878 год.), Петко постоянно се навърталъ съ дружината си изъ Димотишко и Гюмюрджинско. Тутакси слѣдъ подписването на С. Стефанския договоръ отъ Цариградъ, па може би и отъ другадѣ, било тайно подшюшнато на видната часть отъ турското население, бѣженцитѣ турци и гърцитѣ да се организира надлъжъ изъ Родопитѣ възстание, сигурно съ цѣль да улесни задачата на коварната дипломация въ прѣдстоящия Берлински договоръ за осакатяването на С.-Стефанския и откжсването стратегичнитѣ Родопи — здравата охрана на Бѣломорското крайбрѣжие — за Турция. Това мохамеданско Родопско възстание бѣше прѣдводителствувано отъ англичанина Сенклеръ съ цѣлъ щабъ поляци и други подобни елементи, Джававарлията Исмаилъ ага отъ Кърджалийско и Керимъ паша, извѣстенъ помашки бабаитинъ отъ Търешко. Додѣто възстаницитѣ сновѣха задъ демаркационната линия, рускитѣ войски неможеха да имъ направятъ нищо. Ето защо поржчано било Петко му съ своитѣ момчета да образува контра дружини, на които ако обстоятелствата не спомагатъ да сторятъ друго, то поне да се помжчатъ съ запазването отъ опустошаване останалитѣ на произвола на сждбата християнски села, които съвпадали въ района на възстаницитѣ. Петко бързо увеличилъ

своята дружина на около 500 момчета, въоржжилъ ги добрѣ и сполучилъ да очува отъ разорения много села. Отъ Мартъ до Юлий, 1878 г., Петко ималъ много кръвопролитни схватки, отъ които по-бѣлѣжити сж били слѣднитѣ: а) на 8 Мартъ извѣстната вече Маронска битка, въ която Петко билъ съ 45 момчета срѣщо три табура турска войса и отдѣлно башибозуци. Петко изгубилъ въ тая схватка 6 души убити и ранени, а турцитѣ — 72 души. б) На 18 Мартъ при мѣстностьта Жанъ-чешме, Маронско, Петко билъ съ 70 момчета срѣщу два табура войска; в) на 29 Мартъ при селото Каракая, Ференско; г) на 13 Априлий въ планината Китка, Димотишко, Петкови 200 момчета срѣщу 3000 души Сенклерови възстаници, Петкови ранени 2, а турцитѣ изгубили 60 души; д) на 28 Априлий при Инъдере, Дедеагачко, Петкови убити и ранени 19, а турци 150. Въ тая схватка и Петко леко билъ раненъ въ бедрото; е) на 6 Май при с. Голѣмъ Дервентъ, Димотишко, 400 момчета Петкови срѣщо 1000 души Сенклерови възстаници съ 11 души убити и ранени отъ Петковитѣ момчета, а отъ турцитѣ само убити имало 35 души. а ранени неизвѣстно; ж) на 21 Май въ селото Плаво, Димотишко. Петко съ трима свои момчета и трима случайни търговци билъ обкржженъ отъ 3000 души турци възстаници. Петко изгубилъ единия си другарь търговецъ, самъ билъ раненъ леко въ десната буза и ногата, а турци убити 50 души, ранени не извѣстно; з) На 22 Май при селата Демирлеръ и Миселимъ, Димотишко, турци убити и ранени повече отъ 200 души, а Петкови момчета 6 и единъ русинъ. Въ тая схватка зели участие и руски войници, защото била близо до самата демаркационна линия; и) на 5 Юлий въ планината Алмалждахъ, Димотишко, Петко съ 300 момчета срѣщу 4000 Сенклерови възстаници, Турци убити 20 души, ранени неизвѣстно, а Петкови ранени 4, въ това число и самъ Петко на три мѣста.

Забѣлѣжителна е била битката въ с. Плаво на 21 Май, дѣто Петко съ шесть души сполучилъ да избави всичкитѣ селяни здрави и читави отъ обсадилитѣ ги възстаници—башибозуци. Ний ще прѣдставимъ на читателя тая битка съ думитѣ на самия покойния Петка, както ни я самъ разказалъ:

„ Бѣше около 15 Май, азъ бѣхъ извиканъ въ руското комендантство въ Одринъ, а момчетата ми бѣха пръснати на нѣколко отряда покрай демаркационната линия и задъ нея, за да даватъ отпоръ на постоянно увеличаещитѣ се Сенклерови възстаници. Въ това врѣме въ руското комендантство въ Одринъ идвали нарочно пратени отъ селото гръцко Плаво, Димотишко, хора да молятъ защита отъруситѣ противъ башибозуцитѣ, които заплашвали селото имъ съ опустошаване Плаво е едно голѣмичко гръцко село и не бѣше много далечъ отъ демаркационната линия, ала не бѣше и твърдѣ близо, тъй че руситѣ неможеха нищо да направятъ. Отъ комендантството ми дадоха четире конника казака подъ моя заповѣдь и ми възложиха да

отида въ Плаво и ако има възможность, да изведа селянитѣ и ги прѣкарамъ отсамъ линията. Зехъ си и двама отъ моитѣ момчета, а изъ пѫтя, случайно ли какъ ли незная, присъединиха се и още трима Одринчани гърци, които отиваха ужъ и тѣ за Плаво да купуватъ тютюнь. Тѣ бѣха въоѫжени съ мартинки. Слѣдъ това азъ порѫчахъ на моята дружина да бѫде готова при първо извѣстие отъ моя страна какво да прави, като прѣдизвѣстихъ дѣ отивамъ. На 20 Май стигнахме благополучно въ Плаво, безъ да забѣлѣжимъ по пѫть нѣщо, па и въ селото никой не бѣ идвалъ. Свикатъ първенцитѣ на чело съ свещеника и имъ казахъ кой ме е пратилъ и защо, като ги поканихъ, ако се опасяватъ и ако искахъ, да приготвятъ селянитѣ на другия день да напустналъ селото и ги заведемъ задъ демаркационната линия, дѣто нѣма отъ що да се боятъ. Въпросътъ остана окончателно да се рѣши на утрото, когато по случай праздникътъ Св. Костадинъ ще бѫдатъ всички въ черква. Сутриньта бѣхме на литургията въ черква, когато ми извѣстиха, че край селото наближаватъ башибозуци и го обграждатъ отъ всички страни. Стана голѣма паника между всички въ черквата, азъ заповѣдахъ на мѫжетѣ никой да не мръдне отъ черквата, а сѫщеврѣменно да усмиряватъ женитѣ и дѣцата, додѣ видимъ каква е работата и какво трѣбва да правимъ.

Черквата бѣше хубава каменна сграда, съ широкъ на около дворъ, тоже обграденъ съ каменни зидове. На единия край имаше и висока камбанария, на която азъ се изкачихъ съ двамата си другари, а на казацитѣ порѫчахъ да пазятъ тишина въ черквата, като заповѣдахъ да имъ доведатъ конетѣ отъ квартирата. Отъ камбанарията азъ видѣхъ, че работата съвсѣмъ злѣ отива: башибозуцитѣ сѫ обградили вече цѣлото село на около, но още не навлизатъ, а при това сѫ и голѣма сганъ. За мене бѣше лесно, но за селянитѣ азъ мислѣхъ, като какво ли да се стори, за да не станатъ жертва на турския фанатизъмъ. Нѣмаше какво, зехъ бързо рѣшение какво да се прави и обявихъ на другаритѣ ми и тримата въоръжени гърци — наши съпѫтници—че ще се противимъ и бранимъ селянитѣ, додѣто ни дойде помощь. която скоро щэ стигне. Друго орѫжие нѣмаше, за да имаме помощь и отъ самитѣ селяни. Слѣдъ това разпоредихъ всичкитѣ жени и дѣца да стоятъ въ черквата, мѫжетѣ да ги успокояватъ, като имъ казахъ, че който се опита да излѣзе вънъ или не се покорява, ще бѫде на минутата застрѣленъ. Въ това врѣме почнаха да приидватъ изплашени и други жени, дѣца, бабички, които не бѣха по-рано въ черква. Заповѣдахъ да ги пущатъ, па пратихъ и 5—6 по сърдцати бабички да обиколятъ изъ селото и прѣдизвѣстятъ и на другитѣ хора, които би се намѣрили изъ кѫщитѣ. Въ сѫщото врѣме написахъ четире еднообразни записки до близкия руски военень постъ и моята дружина, па ги врѫчихъ по една на всѣки казакъ и имъ заповѣдахъ по четире посоки да излѣзатъ отъ се-

лото и се постараятъ да стигнатъ колкото се може по-скоро на мѣстоназначението си. Казацитѣ се метнаха на конетѣ си, прѣкръстиха се и пуснаха конетѣ си къмъ четире страни точно тъй както имъ заповѣдахъ, а азъ наблюдавахъ отъ камбанарията. Когато се щурнаха прѣзъ редоветѣ на башибозуцитѣ, нададоха се вистрели и въ димътъ азъ не можахъ да видя никого отъ четермината, сполучи ли да мине нѣкой отъ тѣхъ прѣзъ колелото. Отпослѣ се указа, че тримата паднали убити, убили и конетѣ имъ, а четвъртиятъ сполучилъ да избѣга неврѣдимъ, ала безъ конь и поради това пѣшъ и чакъ слѣдъ пладнѣ едва стигналъ и занесълъ записката на руския военenъ постъ и отъ тамъ на дружината ми.

По едно врѣме башибозуцитѣ почнаха да навлизатъ въ селото и като видѣха дѣ сж хората, за наближеха къмъ черквата. Въ черковния дворъ имаше струпани дъски и дървета, готвени отъ селянитѣ да си строятъ училище. Азъ заповѣдахъ, всичкитѣ да ги залостятъ на двѣтѣ врата на харемътъ, оставихъ по единъ отъ въоржженитѣ ми другари на петь мѣста около харемътъ на позиции и имъ поржчахъ, щомъ доближи нѣкой отъ башибозуцитѣ, да стрѣлятъ на месо, а азъ се покачихъ изново на камбанарията. Започна се ожесточена битка и десятки трупове вече се търкаляха около черковната ограда, а въ черквата женитѣ и дѣцата пищятъ. Трѣбваше да се дава отпоръ на двѣ страни: на башибозуцитѣ отвънъ, и на хората отвжтрѣ, които по едно врѣме почнаха да насилватъ да се прѣдадатъ. Наближаваше вече *икиндия* (навеждане слънцето къмъ западъ), у насъ патрони не останаха, а пъкъ башибозуцитѣ сполучиха да запалятъ струпания материялъ дървенъ при едната врата. Азъ пъкъ бѣхъ раненъ въ бузата и рамото и когато ме видѣха хората въ черквата привързанъ, още повече се отчаяха и избезумѣха. Тогава азъ прибѣгнахъ до слѣдната хитрость: дигнахъ отъ камбанарията бѣла кърпа въ знакъ, че се прѣдаваме. Гърмежитѣ прѣстанаха и настжпи едно весело брожение между обсадителитѣ. Въ това врѣме извикахъ да дойдатъ при горещитѣ врата двама души да се уговоримъ. Дойдоха не двама, а десетина, на които казахъ, че повече нѣма да се противимъ и че сме въ тѣхнитѣ ржце вече, обаче да ни дадатъ два часа врѣме да поусмиримъ изплашенитѣ жени и дѣца и да приберемъ оржжието и убѣдимъ тѣзи, които би ни упорствували на прѣдаването. Това врѣме азъ искахъ, защото се надѣвахъ, че все ще могатъ да пристигнатъ момчетата, ако би да имъ е отишло съ врѣме извѣстието за положението ни, или ако не, да се засмрачава и се опитаме да избѣгаме.

Като направихме договора, азъ влѣзохъ въ черквата, успокоихъ обсаденитѣ и имъ казахъ, че ако жалятъ живота си, да ме слушатъ и изпълняватъ, каквото имъ кажа. Въ това врѣме башибозуцитѣ се разшаваха изъ селото, напостлаха

черги близо до черковния харемъ на една хубава поляна и слѣдъ малко насѣдаха голѣмцитѣ имъ водители, на които донесоха ракия и разни мезета. Тогава азъ извикахъ моитѣ двама другари скритомъ на камбанарията и имъ посочихъ, кой кого ще застрѣли, когато имъ дамъ знакъ, отъ насѣдалитѣ башибозушки голѣмци. Азъ избрахъ и познахъ, кои имъ сѫ водителитѣ, като гледахъ на кого най-напрѣдъ подаватъ да черпатъ, като знаехъ какъ строго се пази и почита иерархическия редъ и чинъ въ Турция отъ турцитѣ. Слънцето вече залѣзваше задъ хоризонта, а нашитѣ обсадители бѣха се вече добрѣ уталожили, па сигурно и по прѣкарали въ пиенето си. Въ това врѣме азъ заповѣдахъ на другаритѣ ми да изпразнятъ пушкитѣ си, и въ сѫщия часъ трима отъ голѣмцитѣ башибозуци—водители се търколиха на мѣстата си. Това неочаквано убиване внесе една паника между всички башибозуци и, както се разбра, помислили си, че сѫ ги нападнали наши хора, наново пристигнали въ селото. Въ единъ мигъ оставиха черги, убититѣ и всичко друго, що имаше на поляната, а нѣкои и орѫжието си, и съ единъ устрѣмъ се подбраха и излѣзоха къмъ единъ край отъ селото. Почна и да се смрачава. Тогава обаждамъ на селенитѣ въ черквата да излизатъ и безъ да се отбиватъ или дѣлятъ, да слѣдватъ подирѣ ми, ако искатъ да бѫдатъ избавени отъ башибозуцитѣ. На двамата въорѫжени гърци (единиятъ бѣше убитъ вече) казахъ да вървятъ напрѣдъ, а азъ съ другаритѣ и още нѣкои отъ селянитѣ, на които дадохме по нѣкое орѫжие отъ оставеното отъ башибозуцитѣ, останахме най-отдирѣ. Слѣдъ като изведохме по тоя начинъ всички селяни отъ селото вънъ, опѫтихме се изъ нивитѣ по прѣкъ пѫть по-скоро да доближимъ до линията. Слѣдъ два часа насъ присрѣщнаха моитѣ 200 момчета, между които имаше и 10-на руски войници, изпратени тутакси слѣдъ пристигането на оцѣлѣлия единъ отъ четирмата казака, който пѣшъ едва отишълъ два часа прѣди мръкване на първия руски военень постъ.

Ний бѣхме слѣдъ това вече спасени.

Селянитѣ изпратихме съ нѣколко момчета задъ демаркационната линия, а азъ съ дружината, макаръ и раненъ на двѣ мѣста, гонихме прѣзъ нощьта башибозуцитѣ. Влѣзохме въ селото Плаву, живъ човѣкъ не намѣрихме и не видѣхме. Подминахме Плаву и прѣди разсъмване сгащихме башибозуцитѣ между селата Демирлеръ и Миселимъ, съсѣдни на Плаву. Схватката бѣше кръвопролитна: башибозуци убити паднаха 200 души, ранени неизвѣстно, а отъ нашитѣ 1 убитъ и 4 ранени. Башибозуцитѣ—възстаници се разбѣгаха и отъ тоя день въ Димотишко и Дедеагачко на Сенклеровото възстание се тури край, като завлѣче силитѣ си къмъ Кърджалийско и Ахѫ-челебийско, на западъ“.

Слѣдъ тая битка и геройско избавление на Плаву отъ явна погибель, Петко билъ настаненъ въ руската военна болница

въ Одринъ, отдѣто слѣдъ единъ мѣсецъ грижливо лѣчене и гледане, излѣзълъ съвършено здравъ. Тукъ той се запозналъ съ генералъ Скобелева и други внсши руски офицери, които го похвалили за геройството му, като му дали и една парична сума, единъ видъ като награда.

На 5 Юлий Петко ималъ още една схватка въ планината Бозъ-тепе, Дедеагачко, съ една малочислена потѳра, и оттамъ се прѣхвърлилъ въ Пловдивско, повиканъ нарочно, за да даде отпоръ и въ тоя край—долината на Арда — на Сенклеровото възстание и се намѣри въ защита на изоставенитѣ въ вжтрѣшно стьта на планинитѣ български села.

Подвизитѣ, заслугитѣ и прѣмеждията, които Петко ималъ въ тоя край на Родопитѣ, ще изоставимъ за сега, защото тѣ иматъ неразривна свръзка съ Сенклеровото възстание, което увлѣче и мирното до тогава помашко население въ широката вжтрѣшность на тия планини. За това възстание, неговитѣ причини и резултати ще имаме случай специално другъ пжть да опишемъ.

За Петко войвода било докладвано и въ руския императорски домъ и поради това покойниятъ Освободитель Императоръ Александъръ Николаевичъ изявилъ желание лично да види Родопския юнакъ. Прѣзъ лѣтото въ 1879 година Петко заедно съ генералъ Скобелева заминалъ за Петербургъ. Тамъ той прѣкаралъ нѣколко врѣме, билъ приетъ отъ императора, познакомилъ се съ много внсши руски военни лица, любезно и ласкаво приеманъ отъ всички и всѣкждѣ и за услугитѣ и геройството му, които тъй високо били оцѣнени отъ нашитѣ освободители, било му подарено едно имение отъ Государственитѣ земи въ Киевската губерня за негова собственость и прѣпитаване.

Но Петко неможалъ да се помирисъ тоя животъ и далечина отъ родна земя, та продалъ имението си за около 15 хиляди рубли и дошълъ и се установява за винаги въ града Варна, дѣто горчиво му се отплащà отъ нашата слободия и дѣто още въ разцвѣта на своитѣ сили свърши живота си на 7 Февруари, 1900 година, оплакванъ отъ всички, които го познаваха.

Петко Кирияковъ е бѣлѣжита личность отъ епохата, която ни даде такива свѣтли, идейни и безкористни великани — борци. Въ живота и дѣлата на Петка, сжщински типъ на старъ българинъ, изобилватъ рѣдки бисери, бисери кристални на една истинска благородна душа, пълна съ пламененъ патриотизъмъ, съ рѣдки алтруистични чувства, съ силенъ умъ и идейна честность. Въ днешната епоха, въ която сега живѣемъ и се клатушкаме безъ точно и ясно опрѣдѣленъ пжть за нашето бждеще, натури като Петка много мжчно се и срѣщатъ, и раждатъ, а още по-рѣдко възпитаватъ.

Ний ще свършимъ за сега нашитѣ животописни бѣлѣжки за покойния Петко Кирияковъ, като оставяме другъ пжть въ особна студия да побродимъ изъ неговата психика и възъ ос-

нова на епизоди отъ личния му животъ се помѫчимъ да изтъкнемъ оная свѣтла фигура, прѣдъ която и днесъ надлъжъ и на ширъ изъ цѣлитѣ Родопи благоговѣятъ всички безъ разлика на вѣра и народность.

Ст. Н. Шишковъ.

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Гробътъ на послѣдния Български Патриархъ Ефтимий.

Благодарение просвѣтения патриотизъмъ на младия скороназначенъ игуменъ на Бачковския мънастиръ, отецъ Паисий Пастиревъ, ний се намираме прѣдъ единъ многоцѣненъ и свършенъ исторически фактъ: гробътъ на най-свѣтлата, най-крупната и най-великата личность отъ епохата на нашето падане подъ турското иго, Ефтимий Патриархъ Търновски, е вече откритъ. Като че и неизмѣримата воля на Провидѣнието е била, двата планински великана отъ българското отечество — Стара-планина и Родопитѣ — да свържатъ своето минало и съ още едно историческо явено: Стара-планина люлка — носителка, а Родопитѣ вѣчна и вѣрна пазителка на останкитѣ на това народно, черковно и книжовно свѣтило.

Въодушевенъ съ благородната и полезна идея да събере и проучи миналото на мънастиря и неговото минало, на Отецъ Паисий направило впечатление едно прѣдание, което другъ единъ монахъ, о. Методий, прѣди 7 години билъ чулъ отъ една 90 годишна бабичка. На 20 Ноември, т. г., отецъ Паисий почналъ да разкопва въ артиката прѣдъ западната врата на голѣмата мънастирска черква подъ олтаря на старата черквица св. Арахангелъ Михаилъ. Намѣренъ билъ гробъ и въ него на купъ сложени почти изгнили архиерейски одежди. На 9 Декемврий Отецъ Паисий продължилъ разкопкитѣ и до първия се открилъ вторъ гробъ съ останки отъ кости и, което е най-важно, съ единъ свитъ оловенъ листъ съ слѣдния старобългарски надписъ:

СВ. МОЩИЕ
ХѲѴМІОѴП
РѢОСЕННОМ
ОѴАРХ. В. ГР.
ТРЪН.ИБЛЪГ
АРСѠ ПАТРІАР

Това е било достатъчно да се разбере, на какво цѣнно откритие е достигналъ отецъ Паисий. Обадено телеграфически за това въ София, Св. Синодъ изпратилъ комисия, състояща отъ Архимандритъ Неофитъ, Иеродияконъ Григорий и професоръ В. Н. Златарски. Комисията прѣстояла три дни въ мънастира, проучила станалото и съ единъ подробенъ докладъ (вижъ брой 50 отъ 23 Декември, т. г. на „Църковенъ вѣстникъ") прѣдставила своитѣ изслѣдвания и заключението си въръ основа на необорими историчесси данни, че, дѣйствително, гробътъ, одеждитѣ и св. мощи сѫ на Търновския Български Патриархъ Ефтимий. Въ други двѣ свои допълнителни бѣлѣжки на младиятъ нашъ историкъ г. Златарски, помѣстени въ броеве 51. 52 и 54 на „Църковенъ вѣстникъ" съ нови исторически данни се потвърди дѣйствителността на находката.

Както се учимъ, отецъ Паисий не се е спрѣлъ съ толкова, а това още повече говори за неговата интелигентность и патриотизъмъ Той е продължилъ своитѣ разкопки и напослѣдъкъ е връхлѣтѣлъ на едно древно въ земята скривалище, никому неизвѣстно до сега. Въ това влагалище се намѣрили едно голѣмо количество оловени плочи, по подобие на оная плоча, на която е надписътъ. Имало и нѣкаква стара живопись въ това скривалище.

Ний поздравляваме отца Паисия въ неговата благородна и просвѣтена ревность и вѣрваме, че тя сигурно ще даде на българската наука и тъмното наше минало и други цѣнни исторически находки и паметници, съ каквито това Родопски мънастиръ е тѣсно свързанъ. Поздравляваме и Св. Синодъ,

който слѣдъ промѣната на десятки до сега игумени въ тоя мънастиръ, най-послѣ сполучи да намѣри и постави въ него лице, тъй достойно за своята длъжность и мѣсто, какъвто е отецъ Паисий Пастиревъ.

С.

Археологочески разкопки и открития въ Пловдивъ.

Пловдивскитѣ вѣстници съобщиха и за други цѣнни археологически находки, станали на 17 Декемврий. При шосето „Капитанъ Райчо" работницитѣ, които работили по него, намѣрили въ земята една нова гробница, която е била въ срѣдъ тракийската могила и отъ която могила и другъ пжть били вадени старинни прѣдмѣти. Сега сж били намѣрени въ гробницата сребъренъ бюстъ съ надписъ и разни обеци, нѣколко металически гюмове, тасове, ибрици, една сабля, свѣтилникъ, единъ сждъ запечатанъ и единъ женски пръстенъ съ камъкъ и изкусно излѣяно лъвче. Всичкитѣ намѣрени прѣдмети били прибрани въ музея, като щѣли да продължатъ разкопкитѣ и по нататъкъ.

С.

Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.

Хаджи Гьока Павловъ, 1836—1905, биографиченъ очеркъ. Издава Попечителството на Пловдивското Сиропиталище. Пловдивъ, 1905 година.

На 31 мин. м. Августъ, т. г., се е поминалъ добрѣ познатиятъ Пловдивски гражданинъ Хаджи Гьока Павловъ. Покойниятъ приживѣ е завѣщалъ на Пловдивското сиропиталище извѣстниятъ въ центра на града „Хотелъ България" съ осемь магазин подъ него, всичко оцѣнено за сега на около 300—400 хиляди лева и съ единъ годишенъ доходъ отъ около 10 хиляди лева. По тоя поводъ Попечителството на сиропиталището, за да изтъкне голѣмото и твърдѣ рѣдко у насъ, българитѣ, благодѣяние отъ една страна, и отъ друга, да изрази по-реално своята висока почить и дълбока признателность къмъ покойния благодѣтель, е издало озаглавения по-горѣ биографиченъ очеркъ. Очеркътъ е цѣненъ не само поради свѣдѣнията, които дава за живота, добродѣтелитѣ и другитѣ приживѣ благодѣяния на покойния, но има цѣнность и за своитѣ исторични и битови данни, които ни дава въ свръзка съ живота на благодѣтеля отъ врѣмето иа нашето освобождение.

И наистина, друго по-похвално, по-разумно нѣщо Попечителството не можеше направи, освѣнъ по тоя начинъ да популяризира животътъ и благодѣянието на единъ рѣдъкъ по щедростьта си родолюбецъ и примѣренъ християнинъ, какъвто е покойниятъ дѣдо Хаджи Гьока, а съ това не само че паметьта му най-добрѣ се овѣковѣчава, но важното въ случая е да послужи за примѣръ и назидание и на стари, и на млади, особе-

но въ днешния крайно материалистиченъ, егоистиченъ и съ липса отъ алтруистични чувства вѣкъ. Особено полезно е да се прочете и разпространи споменатата книга за дѣдо Хаджи Гьока измежду нашата учаща младежь и между нашето младо учителство, които между другото ще видятъ, че епохата на нашето възраждане и безъ дълбоки науки и безъ всевъзможни философски теории ни е дала велики имена, които съ чистата християнска мораль оставатъ да бѫдатъ тъй полезни на вѣчни врѣмена и слѣдъ смъртьта си на своитѣ ближни и немощни.

Книгата е написана вѣщо, четливо и съ гладъкъ езикъ. Издадена е на чиста дебела и хубава хартия и е украсена съ ликътъ на покойния и други илюстрации, между които на края личи *„Сирацитѣ въ Сиропиталището на обѣдъ“*, къмъ чиято сѫдба щедриятъ благодѣтель е билъ тъй чувствителенъ и за облегчението имъ е оставилъ своето щедро благодѣяние.

С.

НЕКРОЛОГЪ

† Тодоръ Иванчовъ

На 21 Декемврий, т. г., се е поминалъ въ Парижъ г. Тодоръ Иванчовъ, бивши министъръ, директоръ на статистиката, добъръ политико-економистъ и виденъ общественъ дѣятель и публицистъ. Покойниятъ е билъ два пѫти министъръ на народната просвѣта и като такъвъ той е оставилъ добри спомени съ своето вѣщо схващане широкитѣ задачи на народната просвѣта, а като директоръ на статискиката Т. Иванчовъ съ своя неуморенъ трудъ и здраво разбиране значението на статистиката е билъ добрѣ оцѣненъ и въ чуждия ученъ свѣтъ.

И въ отношение етничностьта на Родопитѣ, до колкото можемъ да знаемъ, покойниятъ имаше тия рѣдки възгледове за една обмислена, опрѣдѣлена и разумна еволюционна дѣйность за пробуждане съзнанието на Родопскитѣ поселения и респектирането прѣдъ тѣхъ българската кауза.

Нашитѣ съболезнования къмъ опечаленитѣ му близки.

Редакцията.

Материали за вѣществената култура изъ Срѣднитѣ Родопи.

Отъ Ст. Н. Шишковъ.

(Продължение отъ V кн.).

Ограда, дворъ, портеница, плетъ.

При всѣко строене на кѫща за живѣене, било въ село или колибацитѣ, непрѣмѣнно гледатъ да има прѣдъ главнитѣ входни врата извѣстно малко или повече пространство, дѣто да се спира домашния добитъкъ при изкарването му изъ оборътъ, или идване отъ паша или работа. Това се казва дворъ и се сдържа съ самата улица, па и самъ дворътъ е пѫтьтъ за кѫщата. При излазътъ отъ дворътъ на улицата има *пъ̀ртеᵃница*, т. е. дворна врата. Широчината па портеницата е толкова голѣма, колкото да може свободно да влиза съ какъвто и да е товаръ натоваренъ добитъкъ. Ако дворътъ е отстрана на кѫщата, т. е. единъ видъ отдѣленъ отъ главния входъ и при това добрѣ оградень, тогава го казватъ и ъ̀града. Често пѫти на единъ край въ дворътъ зимѣ изнисатъ на купище и торътъ отъ оборътъ на добитъкътъ, когато нѣма дѣ другадѣ да го държатъ, хвърлятъ и домашната смѣть и пролѣтъ или есенч го разнасятъ по нивитѣ и градинитѣ.

Портеницата е направена тъй: дълги повече отъ 2 метра дебели и плоско издѣлани борови или отъ другъ видъ дърво колове се забиватъ здраво въ земята по едно отъ двѣтѣ срѣщуположни страни на входътъ. На всѣко едно отъ тѣзи дървета (тѣхъ наричатъ сѫпцински портеници) отъ плоската имъ страна сѫ пробити продълговати дупки по на едно разстояние една отъ друга отъ 15 до 30 см. Напрѣки въ тѣзи дупки се втикватъ дълги дървени дебели прѣчки, прѣзъ които неможе да се проврѣ добитъкътъ. Дърветата се изваждатъ и втикватъ (прѣкрѣпватъ), т. е портеницата по тоя начинъ се отгражда и загражда. Това е най-обикновениятъ и най-разпространениятъ видъ портеници. Другъ видъ има подо-

бенъ на горния, само че отдѣлнитѣ прѣчки—дървета сѫ сковати или заплетени помежду си съ правитѣ колове, на на едната страна у обълъ колъ, дълбоко и здраво забитъ и закрѣпенъ въ земята, се прикачва съ гжжва, сплетена отъ жилави отъ ела, върба, ясенъ или другъ подобенъ видъ дърво пржчки, които се казва *вйтви* (отъ глаголътъ вие, свива). По тоя начинъ портеницата цѣла като врата се отваря и затваря, като се навира при затварянето отъ другата страна друга гжжва у другия колъ, и съ това се закрѣпя колкото добитъкътъ да не може да я отвори.

Въ дворътъ или оградата се изкарва зимно врѣме денѣ домашния добитъкъ на припекъ, храни се тамъ, а лѣтѣ пъкъ вечерь и сутринь се доятъ кравитѣ, задържатъ се телцитѣ, яретата и ягънцата. Околовръсть дворътъ е обграденъ съ плетъ. Около всѣка кжща непрѣмѣнно има малко или повече пространство, тоже добрѣ обградено, за зеленчукова градинка, а въ малкитѣ селчинки и колибаци при кжщата на всѣки стопанинъ се намира и почти цѣлата работна земя, каквото ниви, градини, ливади, овощни дървета, пчелници и пр.

Въ Родопитѣ на сѣкждѣ всѣко парче земя, която се стопани, непрѣмѣнно е обградено околовръсть, както и дворътъ; незаградена земя значи, че е обща, затова въ нея всѣки може да спрѣ добитъкътъ си да го пасе. Обграждането става или съ сухъ камененъ зидъ — *дувàр*—до 1½ метъръ високъ и отгорѣ притиснатъ съ редица едри и *калапнàти* камъни — *капàци* — или съ плетъ. Плетътъ бива нѣколко вида: а) *плеªтеªнѝца* плетъ, който състои отъ не много дебели, но не и тънки джбови колове единъ до другъ на редица по на 10 см. надалечъ забити въ земята, а на върховетѣ изострени. По горѣ отъ половината къмъ върховетѣ имъ се оплитатъ единъ другъ въ кръстосанъ видъ съ дълги виещи тънки пржчки, наричани *прѐªплеªтка*, добрѣ затегната. А за да стои правъ плетътъ и да не се събаря отъ силни бури, подпира се отъ странитѣ съ други колове въ полегатъ видъ и здраво забити въ земята, Тѣзи педпорки колове се казватъ *прѐªкул'ници*,

а ако сѫ четали, казватъ се *сдхи*. Тоя видъ плетъ се казва още *дюзмѐ* и съ него обикновено заграждатъ по-равни пространства градини и ливади.

б) Вторията видъ плетъ, съ който се заграждатъ най-много градинитѣ за зеленчукъ около кѫщитѣ, дѣто трѣбва да се не пропущать да влизатъ домашнитѣ птици, се гради тъй: на едно разстояние отъ 2 до 3 метра на далечъ забиватъ въ земята здраво дебели единични колове. На тѣхъ на прѣки — хоризонтално — наковаватъ паралелни три или четире реда върлини, въ Ахѫ-челебийско наричани *ж'дᵃрди,* въ Рупчоско—*рѐмеᵃнеᵃ* или *тасмѝ* (това сѫ тънки прави издѣлани въ плосъкъ видъ и дълги 10-на метра елови младочки). На тѣзи ремене оплитатъ въ кръстосанъ видъ дълги тънки прѫте на гѫсто единъ до другъ. Тоя плетъ се казва *дѝмитна плеᵃтеᵃнѝца* или *дѝмитан плет*.

в) Третиятъ видъ е *фѝйнув плѐт* или *карѐ-авлѝеᵃ*. Съ него се градятъ далечнитѣ отъ кѫщи ниви, градини, ливади и други земи собствени. Тоя плетъ се гради тъй: забиватъ здраво въ земята на разстояние отъ 60 см. до 80 и на височина 1 до 2½ м. дебели колове. На тѣхъ въ видъ на пластове забучватъ цѣлички фъндаци хвойнови шубърки, храсте, трънки и др. так. притъпкватъ ги, за да стоятъ плътно, и надъ тѣхъ сплитатъ единъ редъ дълги прѫте, добрѣ стегнати у коловетѣ, за да се затегнатъ шубъркитѣ и отгорѣ. Тоя видъ плетъ казватъ още и *сирмàски плет*, защото и всѣки може да го гради, при това и по евтино струва отъ всички други.

Най-послѣ има плетища и само съ ремене, хоризонтално наковани, или промушени и затегнати между двойни колове посрѣдствомъ *вѝтви*. Съ тоя видъ плетъ си служатъ хората, които иматъ изобилни борови гори, особено по билàта и колибацитѣ.

Съдържание на III годишнина (1905 г.) на сп. „Родопски напрѣдъкъ“.

I. кн. Януарий и Февруарий.

Обществената и частна благотворителность въ Родопитѣ. **Ст. Н. Ш.** — Изъ древното минало на Тракийцитѣ (прѣводъ отъ гръцки). **Т. Константиновъ.** - Родопска легенда отъ В. Теплова. **Ст. Н. Ш.** — Петко Киряковъ — Родопски войвода. **Ст. Н. Ш.** — Вѣсти изъ Родопитѣ: а) Иосифъ Щросмайеръ, Дяковски епископъ; б) Бѣлѣжки по учебното дѣло въ с. Чепеларе прѣзъ 1904/905 уч. година; в) Извлѣчения изъ бюджета на Станимашката градска община за 1905 година; г) Турскитѣ погранични власти и българския износъ въ Родопитѣ; д) Пакъ по грозното положение на българитѣ въ Гюмюрджинския санджакъ; е) Едно съ народоучна цѣль окрѫжно па Министерството на Н. Просвѣщение. — Книжовни вѣсти, съобщава **С.** — Народни умотворения изъ Родопитѣ: I Народни обичаи изъ Гюмюрджинско; II Народни пѣсни: а) Помашки изъ Чепино; б) Български изъ Чепеларе; III Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на нѣкои думи и езикови форми въ народнитѣ умотворения.

Илюстрации: Помакъ отъ Еръ-кюприя — Родопитѣ — Типове и носия отъ селото Бачково въ Родопитѣ. — Петко Киряковъ, Родопски войвода (1844—1900 г.)

II кн. Мартъ и Априлий.

Взаимнитѣ спомагания въ Родопитѣ. **Ст. Н. Ш.** — Срѣдно Родопски овчари и кехаи. **В. Дѣчовъ.** — Петко Киряковъ — Родопски войвода. (Продължение отъ I кн.) **Ст. Н. Ш.** — Вѣсти изъ Родопитѣ: а) Помощь за раненитѣ руски войници въ Далечния истокъ. б) По възобновяването и запазването старата Асѣнова черквица при г. Станимака. п) Птицевъдството въ Родопитѣ. г) Годишниятъ актъ на гръцкото музикално дружество въ Станимака. — Некролози: Йосифъ Щросмайеръ † 26/III и Атанасъ Д. Самоковецъ † 30/III, 1905 г. — Народни умотворения изъ Родопитѣ: I Народни приказки изъ Дарж-дере. II Народни пѣсни помашки: а) изъ Чепино. б) изъ Чепеларе.— Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки къмъ нѣкои думи и езикови форми въ народнитѣ умотворения. — Обявления.

Илюстрации. а) Пейсажъ изъ покраини на Родопитѣ. — б) Българинъ-старецъ на 90 години отъ с. Стойки, Родопитѣ.

III кн. Май и Юний.

Езикови бѣлѣжки изъ с. Бачково, Станимашко. **Ст. Н. Ш.** Срѣдно-Родопски овчари и кехаи (продължение отъ II кн. и край). **В. Дѣчовъ.** — Христо Груевъ Дановъ (юбилеенъ споменъ). С. — Вѣсти изъ Родопитѣ: а) Великденска екскурзия на Пловдивскитѣ учители изъ Северна България. б) Образцова бубарница и тъкачница въ г. Станимака. С. — Книжовни вѣсти и бѣлѣжки: а) Американскитѣ лози и възобновяването на лозята отъ В. П. Мариновъ; б) Замѣтки о нѣкоторихъ явленіяхъ фонетики Пупаланскаго нарѣчія отъ К. Радченко; в) Болгарскія народныя пѣсни, собрания Любеномъ Каравеловимъ, изданния подъ наблюденіемь П. А. Лаврова. Съобщава С.—Материяли за вѣществената култура въ Срѣднитѣ Родопи. Ст. **Н. Шишковъ.** — Названия на мѣстности изъ околностьта на с. Бачково. — Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на думи изъ текста въ III кн. на „Родопски напрѣдъкъ“.

Илюстрации: Пейсажъ изъ северннитѣ поли на Родопитѣ. — Христо Груевъ Дановъ (ликъ). — Типъ на Срѣдно-Родопска кѫща отъ по-ново врѣме.

IV кн. Юлий и Августъ.

Дюлгерскитѣ сдружавания въ Родопитѣ. **Ст. Н. Ш.** — Петко Киряковъ — Родопски войвода (продължение отъ II кн.) **Ст. Н. Ш.** — Изъ съврѣменния помашки общественъ животъ. Гражданско състояние и отбиванэ военната повинность. **В. Д.**— Бѣлѣжки по учебното дѣло въ Родопитѣ прѣзъ учебната 1904/1905 г. а) за Станимака, б) за Чепеларе, Широка-лѫка и Орѣхово. **Ст. Н. Шишковъ.** — Вѣсти изъ Родопитѣ: а) Сбирка отъ Родопски народни мелодии; б) Професори отъ Софийксия университетъ на научна екскурзия въ Родопитѣ; в) Иложба на мѣстни произведения въ г. Одринъ; г) По професионалното образование въ нашитѣ непълни дѣвически класни училища. Съобщава С. — Книжовни вѣсти и бѣлѣжки: а) Извѣстия за командировкитѣ на Министерството на Н. Просвѣщение кн. I и II; б) 1. Болгарская народная пѣсня объ освобожденія. 2. Малоруская дума про Райду. 3. Къвъпросу опроизхожденіи стихотворнаго размѣра и названія „Бугарщицъ“. 4. Южно-славянскія пѣсни о смерти Марка Кралевича. 5 Народния говори Курской губерніи. Студии отъ Харковския професоръ М. Г. Халански. Съобщава **С.** — † П. А. Сирку, некрологъ. **С.** — Материяли за вѣществената култура изъ Срѣднитѣ Родопи (продължение отъ III кн.) **Ст. Н. Шишковъ.** — Названия на мѣстности отъ околностьта на с. Бачково, Станимашко (продълж. отъ III кн.).

Илюстрации: Типове и женска носия отъ с. Бачково, Родопитѣ. — Сто и десеть годишна българка-Родопчанка отъ с. Павелско съ 60 годишния ѝ внукъ.

V кн. Септемврий и Октомврий.

Калайджийскиятъ занаятъ въ Родопитѣ и неговия еснафъ (Поминъчно-правни бѣлѣжки). **Ст. Н. Шишковъ**. — Петко Киряковъ — Родопски войвода (продължение отъ IV кн.) **Ст. Н Шишковъ.** — Изъ съврѣменния помашки обществень животъ (продължение отъ IV кн.) **В. Дѣчовъ.** — Гората „Пепелашъ“ при Бѣла черква въ Родопитѣ С. — Вѣсти изъ Родопитѣ: а) По нашитѣ пжтни съобщения въ Родопитѣ; б) Едно справедливо искане. Съобщава С. Материяли за вѣществената култура изъ Срѣднитѣ Родопи. Ст. **Н. Шишковъ**. — Обявления.

Илюстрации: Родопски калайджия на работа. — Овчарска мандра съ пейсажъ въ севѣрнитѣ Родопски склонове.

VI кн. Ноемврий и Декемврий.

Приносъ къмъ морфологията на Родопскитѣ говори. **Ст. Н. Шишковъ.** —Изъ съврѣменния помашки общественъ животъ (продължение отъ V кн. и край). **В. Дѣчовъ.** — Петко Киряковъ — Родопски войвода (продължение отъ V кн. и край). **Ст. Н. Шишковъ.** Вѣсти изъ Родопитѣ. — Книжовни вѣсти и бѣлѣжки. — Некрологъ † Тодоръ Иванчовъ. — Материяли за вѣществената култура изъ Родопитѣ. — Съдържание на III годишнина отъ сп. „Родопски напрѣдъкъ“. — Обявления.

Илюстрации: а) Българка изъ Широко-лжка. б) Родопска дъскорѣзница (бичкия).

Г. IV. Януари и Февруари 1906. Кн. I.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание
за
НАУКА, ОБЩЕСТВЕНИ ЗНАНИЯ
и
НАРОДНИ УМОТВОРЕНИЯ.

Излиза подъ редакцията на

Ст. Н. Шишковъ и Василъ Дѫчовъ

Печат. С. Кишкиловъ — Станимака

1906
год.

Съдържание на I книга.

Молимъ да се прочете.

I-та книжка отъ IV год. (1906 г.) изпращаме на всички миналогодишни абонати и познати лица, читалища и учрѣждения съ молба, които не желаятъ да получаватъ списанието прѣзъ тая година, да си повърнатъ книжката най-забавно до 15 дни слѣдъ получаването ѝ.